

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою ЗУІ

Протокол №2 від „28”лютого 2024 р.

Ф-КДМ-3

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

СИНТАКСИЧНА РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРІ МИРОСЛАВА
ДОЧИНЦЯ «ГОРЯНИН. ВОДИ ГОСПОДНІХ РУСЕЛ»
КОМАРІ ЄВА ЛАСЛІВНА

Студент(ка) IV-го курсу

Освітня програма: Українська мова і література

Спеціальність: 014 «Середня освіта (Українська мова і література)»

Рівень вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол №107 / 14.10.2024

Науковий керівник:

Лібак Наталка Андріївна,
доктор філософії, доцент кафедри філології
(науковий ступінь, вчене звання, посада)

Завідувач кафедри :

Берегсасі Аніко Ференцівна,
зав. кафедри, доктор габілітований, професор
(науковий ступінь, вчене звання, посада)

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 2025 року

Протокол № _____ / 2025

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра філології

Кваліфікаційна робота

**СИНТАКСИЧНА РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРІ МИРОСЛАВА
ДОЧИНЦЯ «ГОРЯНИН. ВОДИ ГОСПОДНІХ РУСЕЛ»**

Рівень вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студентка IV-го курсу

КОМАРІ ЄВА ЛАСЛІВНА

Освітня програма: Українська мова і література

Спеціальність: 014 «Середня освіта (Українська мова і література)»

Науковий керівник: Лібак Наталка Андріївна,

доктор філософії, доцент кафедри філології

(науковий ступінь, вчене звання, посада)

Рецензент: Барань Єлизавета Балажівна

доктор філософії у галузі «Гуманітарні науки», доцент, доцент кафедри філології

(науковий ступінь, вчене звання, посада)

Берегове
2025

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою ЗУІ

Протокол №2 від „28” лютого 2024 р.

Ф-КДМ-3

Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

**A FRAZEOLÓGIZMUSOK SZINTAKTIKAI SZEREPE MYROSLAV
DOCHINETS „ГОРЯНИН. ВОДИ ГОСПОДНІХ РУСЕЛ” С. MŰVÉBEN**

Szakdolgozat

Készítette: Komári Éva

IV. évfolyamos 014 „Középfokú oktatás (Ukrán nyelv és irodalom)”

szakos hallgató

Témavezető: Libák Natália, PhD, docens

(tudományos fokozat, cím, tisztség)

Recenzens: Bárány Erzsébet, PhD, docens

(tudományos fokozat, cím, tisztség)

Beregszász – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ПРО ФРАЗЕОЛОГІЗМИ.....	8
РОЗДІЛ 1. 1. Типи фразеологізмів. Особливості фразеологічних сполучень, фразеологічних зрощень, фразеологічних єдностей.....	12
РОЗДІЛ 1.2. Джерела поповнення фразеологізмів української мови	16
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ МОВОСТИЛЮ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ	19
РОЗДІЛ 2.1. Стилiстично маркована лексика у творі	24
РОЗДІЛ 2.2. Архаїзми та історизми	31
РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРІ «ГОРЯНИН» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ	34
РОЗДІЛ 3.1. Синтаксична роль фразеологізмів.....	42
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	55

TARTALOM

Bevezetés	6 oldal
1. Fejezet A frazeologizmusok fogalma	8 oldal
1.1. Fejezet A frazeologizmusok típusai. A frazeológiai szókapcsolatok, szerkezetek, egységek jellemzői.....	12 oldal
1.2. Fejezet Az ukrán nyelv frazeológiai állomány bővülésének forrásai.....	16 oldal
2. Fejezet Myroslav Dochinets nyelvi-stilisztikai sajátosságai.....	19 oldal
2.1. Fejezet A stilisztikailag jelölt szókincs a műben.....	24 oldal
2.2. Fejezet Az archaizmusok és a historizmusok.....	31 oldal
3. Fejezet A frazeologizmusok funkcionálása Myroslav Dochinets « Горнянин» c. művében.....	34 oldal
3.1. Fejezet A frazeologizmusok szintaktikai szerepe.....	42 oldal
KÖVETKEZTETÉSEK.....	54 oldal
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	55 oldal

ВСТУП

Тема нашої роботи «Синтаксична роль фразеологізмів у творі М. Дочинця «Горянин. Води Господніх русел».

Фразеологізми – це стійкі мовні одиниці, що складаються мінімум з двох і більше слів, які в процесі мовлення відтворюються як готова словесна формула, яка являє собою семантичну цілість. [Бусел, 2005, 1548] Вони доповнюють і збагачують наше мовлення, роблять його більш виразним та образним.

Чимало науковців досліджували історію походження фразеологізмів, синтаксичну роль, типологію. Засадничими для розгляду фразеологізмів стали праці Ф. Буслаєва, О. Потебні, І. Срезневського, О. Шахматова, Ш. Баллі, В. Виноградова, Л. Булаховського, О. Куніна, Я. Баран та інших.

Використання фразеологізмів у художніх творах привертало увагу дослідників. Адже вони є не лише увиразнювальним елементом мови письменника, а й додають образності, оцінності.

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, щоб розкрити значення фразеологізмів у творі М. Дочинця та визначити їх синтаксичну роль, адже фразеологізми це стійкі сполучення слів і виступають одним членом речення (головним або другорядним).

Метою нашої роботи є дослідження фразеологізмів у творі М. Дочинця «Горянин. Води Господніх русел» та їх синтаксична роль.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань:

1. добір і опрацювання наукової літератури;
2. опрацювання типів фразеологізмів;
3. розгляд особливостей фразеологічних сполучень;
4. аналіз фразеологізмів у творі «Горянин. Води Господніх русел» Мирослава Дочинця (значення фразеологізмів, їх синтаксична роль).

Об'єктом дослідження є аналіз фразеологізмів у творі «Горянин. Води Господніх русел» закарпатського письменника Мирослава Дочинця.

Предмет дослідження – визначення синтаксичної ролі фразеологізмів у творі М. Дочинця «Горянин. Води Господніх русел».

Методи дослідження. В роботі застосовуються такі методи, як аналіз літературних джерел, вивчення мовостилю та аналіз функціонування фразеологізмів у творі.

Наукова новизна роботи зумовлюється тим, що синтаксична роль фразеологізмів у творі Мирослава Дочинця малодосліджена.

Теоретичне значення полягає у розгляді актуальних проблем фразеології, вивченні мовостилю Мирослава Дочинця, визначенні синтаксичної функції фразеологізмів у його творах.

Практичне значення полягає у тому, що матеріали можуть бути використані на уроках української мови та української літератури у ЗЗСО, а також студентами при вивченні курсів «Сучасна українська літературна мова» та «Історія української літератури». На основі зібраного матеріалу маємо на меті укласти фразеологічний словничок на основі твору М. Дочинця «Горянин. Води Господніх русел».

Джерелом для дослідження роботи послугував роман Мирослава Дочинця «Горянин. Води Господніх русел». На основі аналізу твору подано значення 100 фразеологічних сполучень та визначено синтаксичну роль близько ста фразеологізмів.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, підрозділів до кожного із них, висновків та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ПРО ФРАЗЕОЛОГІЗМИ

Фразеологія як розділ сучасної української літературної мови посідає важливе місце у мовознавчій галузі. Як самостійна лінгвістична дисципліна виникла у 40-их роках ХХ століття. Фразеологія тісно пов'язана з усіма розділами сучасної української літературної мови, такими як фонетикою, лексикологією, лексикографією, морфологією, синтаксисом, текстологією. Найтісніший зв'язок із лексикологією, морфологією та синтаксисом. Вагомий внесок у розвиток фразеології внесли Шарль Баллі та Віктор Виноградов. Окрім них, фразеологізми сучасної української літературної мови досліджували вітчизняні вчені, а саме: Олександр Потебня, Леонід Булаховський, Михайло Кочерган, Лев Власенко, Лариса Азарова, Віктор Ужченко, Валерій Мокієнко, Петро Горєцький, Олександр Чередниченко, Павло Плющ, Юрій Прадід, Наталія Венжинович та інші.

На сучасному етапі в українському мовознавстві опубліковано чимало праць з дослідження фразеології – монографії, статті. У статті «Фразеологізми української мови на позначення дій, вчинків, поведінки людини (на матеріалі прози закарпатоукраїнського письменника Мирослава Дочинця)» Наталія Федорівна Венжинович назвала низку праць, у яких у різних аспектах було досліджено фразеологізми, наприклад у праці Анатолія Івченка «Українська народна фразеологія: ономазіологія, ареали, етимологія» (1999), Людмили Савченко «Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти» (2013), Віктора Ужчека «Народження і життя фразеологізму» (1988) та ін. [Венжинович, 2022, 394].

Термін «фразеологізм» мовознавці трактують по-різному. У Великому тлумачному словнику сучасної української літературної мови В. Т. Бусела, подано таке трактування фразеологізму – «це усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає в мові як єдиний, неподільний і цілісний за змістом вираз». [Бусел, 2009, 1548].

Л. Є. Азарова подає інше визначення фразеологізму – це «стійкий вислів, запозичений із повсякденного мовлення, жартів, анекдотів, прислів'їв та інших жанрів фольклорних творів, утворений в результаті спостереження за навколишнім світом». [Азарова, 2024, 36].

На відміну від попередніх дослідників, О. Потебня трактує визначення фразеологізму як «образ не складного зчеплення осіб і дій, а одного з елементів цього зчеплення, отже окремо взятої особи, властивості, дії, отже, цей образ являється поетичним». Мовознавець подав таку дефініцію: те, що він назвав «приповідкою», «приказкою» або «постійним сполученням слів», тепер називають «фразеологізмом», «ідіомою», «фразеологічною одиницею». [Пономаренко, 2015, 27].

В. Виноградов трактує фразеологізм як неподільні, стійкі сполучення слів, у яких за наявності переносного значення чітко зберігаються ознаки семантичної роздільності компонентів. [Виноградов, 2019, 3].

В. Д. Ужченко характеризує фразеологізми як стійкі, семантично цілісні, експресивні мовні одиниці, які згруповані за моделлю словосполучення чи речення. До того ж, науковець підтверджує думку, що фразеологізми можуть виступати як словосполученням, так і реченням. [Ужченко, 1998, 2].

Н. Венжинович у статті «Про концептуальний зміст лексичних і фразеологічних одиниць» розглядає фразеологізми як способи передавання змісту концепту за допомогою фразеологічних одиниць та інших мовних засобів. Авторка статті прагне зосередити увагу читача на різних мовних способах, за допомогою яких можливо передати зміст концепту. Ми вже знаємо, що концепт у мові може бути вербалізований наступними способами: окремими словами, словосполученнями, фразеологічними одиницями й цілими текстами. Фразеологічні одиниці є важливими засобами для передавання змісту, за допомогою цих одиниць ми можемо яскраво виражати себе. Наталія Федорівна зазначає, що лексичні та фразеологічні одиниці містять не тільки пряме значення, але й багатий концептуальний зміст, який визначається культурними, соціальними й історичними контекстами. Отже, концептуальний зміст лексичних та ідіоматичних одиниць є важливим аспектом мовної системи і допомагає зрозуміти мовні структури, а також культуру та ідентичність людей. [Венжинович, 2006, 44].

У статті «Утілення євангельської мудрості у фразеологічних виразах української та російської мов» Н. Венжинович аналізує, який вплив мають біблійні мотиви та вчення євангельських текстів, які відображаються у фразеології української та російської мов на людей. Авторка досліджує фразеологізми релігійного походження та їх повсякденне використання. Релігійні образи, які трансформуються в мовних виразах, зберігають моральні уроки, традиції й поради для людей. [Венжинович, 2011, 40].

Н. Ф. Венжинович пояснює фразеологізм, як повне, стійке поєднання слів, яке дає таке важливе й разом повне значення, яке не можемо зрозуміти з його окремих слів. Фразеологізми функціонують як єдині лексичні одиниці в мовознавстві. Це фрази, які використовуємо у певних ситуаціях для того, щоб зробити наше мовлення різнобарвним, щоб легше передати через нього наші емоції.

О. Селіванова, досліджуючи питання фразеології, трактує їх як стійкі, пов'язані між собою сполуки або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є

представниками культури народу й мають ознаки образності та експресивності. [Селіванова, 2006, 173].

Можемо стверджувати, що вивчення фразеології важливе не тільки з мовознавчого боку, фразеологія ще надає певні уявлення про моральні й етичні цінності людства.

Визначення поняття «фразеологізм»

№	Визначення	Автор	Назва праці
1.	Усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає в мові як єдиний, неподільний і цілісний за змістом вираз.	В.Т. Бусел, 2009	Великий тлумачний словник сучасної української літературної мови
2.	Стійкий вислів запозичений із повсякденного мовлення, жартів, анекдотів, прислів'їв та інших жанрів фольклорних творів, утворений в результаті спостереження за навколишнім світом.	Л.Є. Азарова, 2024	Українська мова за професійним спрямуванням
3.	Стійкі мовні одиниці, які мають експресивний характер, а також згруповані за моделлю словосполучення чи речення.	В.Д. Ужченко, 1998	Фразеологічний словник української мови
4.	Мовна одиниця, яка є невід'ємною частиною процесу комунікації, оскільки забезпечує не лише смислове, а й емоційне забарвлення речень, допомагає передати настрій або образи	Ю.Ф. Прадід, 2012	Історія української фразеографії

5.	Повне, стійке поєднання слів, яке дає таке важливе й разом повне значення, що не можливо зрозуміти його з окремих слів.	Н.Ф. Венжинович, 2006	«Про концептуальний зміст лексичних і фразеологічних одиниць»
6.	Стійкі, пов'язані між собою сполуки або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості є представниками культури народу й мають ознаки образності та експресивності	О.О. Селіванова, 2006	Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія

Отже, вивченням фразеологізмів займається фразеологія. Термін «фразеологія» у ВТССУЛМ В. Т. Бусела має 2 значення: [Бусел, 2009, 1548].

1. сукупність зворотів і висловів (словосполучень, речень), фразеологізмів, властивих тій чи іншій мові.
2. розділ мовознавства, що вивчає усталені звороти мови, фразеологізми.

Науковці, які займаються дослідженням фразеологізмів, по-різному трактують визначення. На основі аналізу праць, можемо стверджувати, що фразеологізми є невід'ємною частиною спілкування, зміст яких можемо зрозуміти у поєднанні не менше двох слів, а то і цілого речення. У мові фразеологізми існують нарівні з окремими словами і становлять частину її лексики.

РОЗДІЛ 1. 1. Типи фразеологізмів. Особливості фразеологічних сполучень, фразеологічних зрощень, фразеологічних єдностей

Для того, щоб ми краще зрозуміли, що означає термін «фразеологізм» та з якою метою вживається в українській літературній мові, у першому розділі ми навели приклади визначень багатьох мовознавців щодо трактування поняття «фразеологізм». Отже, фразеологізми – це стійкі мовні одиниці, що складаються мінімум з двох і більше слів, які в процесі мовлення відтворюються як готова словесна формула, яка являє собою семантичну цілість. [Ющук, 2008, 229] За допомогою фразеологізмів наше спілкування стає більш виразним та образним. Кожен народ має свої фразеологізми і використовує їх у мові.

Чимало науковців досліджували типологію фразеологізмів (Баллі Ш., Виноградов В. В., Булаховський Л. А., Кунін О. В., Баран Я. А., Ющук І.П.) тощо. У сучасній лінгвістиці визначили два напрями дослідження фразеологізмів. Власенко Л.В. у статті «Фразеологічні одиниці та їх класифікація» описує ці напрями дослідження, і зазначає, що прихильники першого напрямку вважають, що фразеологізми складаються зі слів, тобто словосполучень. Прихильники другого напрямку вважають, що фразеологізми це не словосполучення, а одиниця мови, яка складається не зі слів [Власенко, Триголуб, 2019, 11]. Отже, залежно від того, які ознаки беруться до уваги при вивченні фразеологічних одиниць, такі типи й визначаємо.

Досліджуючи класифікації можемо сказати, що серед науковців немає єдиної думки, за яких умов, які мовні утворення можемо зарахувати до фразеологізмів. Є багато класифікацій за різними рівнями. Найвідомішою є класифікація фразеологізмів *за ступенем злитості їх компонентів*, яку розробив швейцарський мовознавець Ш. Баллі, а потім доповнив В. Виноградов.

Ющук І.П. у підручнику «Українська мова» розглядає фразеологізми у вузькому розумінні (власне фразеологізми, або фразеологізми) та у широкому розумінні (фразеологічні вирази) [Ющук, 2008, 229].

На основі класифікації *за семантичним принципом*, яку розробили В. Виноградов та Ш. Баллі, фразеологізми поділяють на три групи, а саме фразеологічні єдності, фразеологічні зрощення та фразеологічні сполучення.

Перша група – «фразеологічні єдності – мотивовані одиниці з єдиним цілісним значенням, що виникає зі злиття значень лексичних компонентів». [Виноградов, 1998, 22]. Це означає, що цілісне значення мотивується переносним значенням їхніх компонентів, наприклад *тримати камінь за пазухою – приховувати злобу, мати на когось зуба – приховувати злобу, вивести на чисту воду – викрити непорядність, загрибати жар чужими*

руками – використовувати когось, курча жовтороте – недосвідчена людина, зробити з мухи слона – перебільшити щось, ні пари з уст – мовчати тощо.

Головною рисою для фразеологічних єдностей притаманні так звані «римовані співзвуччя» (наприклад: катюзі по заслугі). Окрім цього, характерною рисою є семантична двоплановість, адже такі словосполучення можемо використовувати як у вільному, прямому значенні, так і в переносному значенні, як фразеологічні. Вони є омонічними. Наприклад: Дівчина намила голову, а потім змила її теплою водою. На зборах йому добре намилили голову. [Кочерган, 2000, 246].

До другої групи належать «фразеологічні зрощення або ідіоми – невмотивовані одиниці, що виникають як еквіваленти слів». [Виноградов, 1998, 22], тобто одиниці, у яких цілісне значення не вмотивоване і не впливає із значення їхніх компонентів. Такі сполучення слів неподільні за змістом і їх не можна перекласти дослівно іншими мовами, можна перекласти тільки зміст. Наведемо декілька прикладів фразеологічних зрощень: *зарубати на носі – запам'ятати, пекти раків – червоніти, собаку з'їсти – мати досвід, дати кучми – побити, байдики бити – ледарювати, підсунути свиню – підступно завдати прикроців кому-небудь, теревені правити – говорити нісенітниці* і т. д.

Кочерган М.П. фразеологічні зрощення називає ідіомами. Термін «ідіома» походить від грецького слова "ἰδιος" (ідіос), тобто «самобутній зворот». Ідіоми – це особливі мовні одиниці, під якими розуміють фразеологізми з повною втратою внутрішньої форми. [Кочерган, 2000, 245]. Наприклад, *contra spem spero* "без надії сподіватись", *temento mori* "пам'ятай про смерть", *alma mater* "мати-годувальниця", *tabula rasa* "виперта (чиста) дошка".

Третя група – «фразеологічні сполучення – звороти, в яких самостійне значення кожного слова є абсолютно чітким, але один із компонентів має зв'язане значення». [Кочерган, 2000, 246]. У таких зворотах самостійне значення кожного слова є абсолютно чітким, але один із компонентів має зв'язне значення, тобто цілісне значення вмотивоване прямим значенням їхніх компонентів. Наведемо декілька прикладів: *взяти слово, зачепити гордість, покласти край, берегти як зіницю ока, звести очі, як піску морського, ворухити пальцем*.

Головною особливістю фразеологічних сполук є те, що їхні складові частини зберігають свою лексичну самостійність. Отже, кожне слово у такому сполученні має своє значення, але в рамках фразеологізму воно набуває нового, переносного значення. Ця типологія найвідоміша і найпоширеніша серед мовознавців.

У науці немає єдиної думки щодо складу фразеології. Одні мовознавці до неї відносять номінативні форми, тобто словосполучення, інші – комунікативні форми, тобто

крилаті вирази у формі речень. [Кочерган, 2000, 243]. Через ці та інші чинники існують різні класифікації фразеологізмів. Мовознавці, які відносять до складу фразеології комунікативні форми, тобто речення і крилаті фрази, виділяють ще один тип фразеологізмів – фразеологічні вирази. [Кочерган, 2000, 246]

Фразеологічні вирази – це семантично стійкі та подільні сполучення, які складаються лише з вільно вживаних слів. До них належать приказки, прислів'я, афоризми відомих політиків та письменників, діячів науки й культури. Наприклад, *не все золото, що блищить; сім раз відмір, один відріж; крапля камінь точить; і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь (Т. Шевченко); у здоровому тілі здоровий дух. (Ювенал); гроші не пахнуть (Веспасіан) тощо.*

Наступною класифікацією фразеологізмів є класифікація за *співвіднесеністю з окремими частинами мови*, тобто що вони позначають – предмет, ознаку, дію, почуття, емоції та, якими членами речення виступають. [Ющук, 2008, 231] За цим критерієм фразеологізми поділяються на 5 груп:

- іменникові (субстантивні) – це такі фразеологізми, які називають предмет або явище: *біла ворона, наріжний камінь, хліб насущний, всяка всячина, альфа й омега, казка про білого бичка...* У реченні вони можуть бути підметами, додатками, іменними частинами складених присудків: *Люди, зрадивши, що минула лиха година, слалися спати* (Панас Мирний). У реченні фразеологізм *лиха година* виконує синтаксичну роль простого підмета;

- прикметникові називають ознаки: *кров з молоком, білими нитками шитий, собака на сіні, одним миром мазані, не в тім'я битий, під мухою.* У реченні прикметникові фразеологізми виступають у ролі означень або іменних частин складених присудків: *А там – козак не в тім'я битий: щось та прирозуміє!* (М. Пригара) У даному реченні фразеологізм *не в тім'я битий* виступає складеним іменним присудком;

- дієслівні – це фразеологізми, які називають дію або стан: *накивати п'ятами, дерти носа, сидіти на двох стільцях, доливати оливки до вогню.* У реченні дієслівні фразеологізми виступають у ролі присудків або обставин (у формі дієприслівника): *От коли б тільки мені до тебе добратися, я б тобі показав, де раки зимують* (Панас Мирний). У даному реченні фразеологізм *де раки зимують* виступає непрямым додатком;

- прислівникові фразеологізми характеризують дію, стан чи ознаку: *з відкритим серцем, як на долоні, хоч плач, ні в зуб ногою, на живу нитку, кров холоде в жилах,* наприклад у реченні *Докія прокидається до перших півнів* (М. Стельмах) фразеологізм *до перших півнів* виконує роль обставини часу;

- вигуківі фразеологізми – такі фразеологізми, які вказують на почуття, емоції: *цур тобі, не доведи Господи, і треба ж, ні пуху ні пера, хай йому грець* тощо... У текстах вони

використовуються так само, як і звичайні вигуки, наприклад у реченні *Ой як приємно вернути з трудної, утомливої дороги та в теплу домівку...Хай їй абищо* (П. Дорошко). Вигуківий фразеологізм *Хай їй абищо* виконує роль обставини допусту.

Не менш важливою є класифікація фразеологізмів *щодо функціонально-стилістичних властивостей*, де виділяють три групи:

- фразеологізми, які належать до розмовного стилю: *зарубати на носі, потурати серцю, мати олію в голові, гопки скакати, пошити в дурні, гопки скакати, душа радіє;*
- фразеологізми, які належать до книжних стилів: *називати речі їхніми іменами, за велінням серця, ахіллесова п'ята, перейдений етап, спочивати на лаврах, езопівська мова, перейдений етап;*
- стилістично нейтральні фразеологізми: *майстер своєї справи, перша ластівка, милувати око, майстер своєї справи, на весь голос, рано чи пізно.*

Фразеологізми відіграють важливу роль у мовленні та є важливими експресивними засобами мови. Вони завжди виступають у ролі яскравих та образних виразів. Виникають фразеологізми із вільного поєднання слів, вжитих у переносному значенні. За допомогою фразеологізмів збагачується наша мова, речення набувають змісту [Кочерган, 2001, 247]. Отже, фразеологізми в українській мові синтаксично виділяються як один член речення, виступають у ролі підмета, присудка, додатка, обставини та означення, проте не всі можна співвіднести з певними частинами мови.

РОЗДІЛ 1.2. Джерела поповнення фразеологізмів української мови

Фразеологія української мови сформувалася протягом багаторічного історичного розвитку мовлення. В українській мові фразеологізми мають різне походження. Більша частина фразеологізмів за походженням є власне українськими. Меншу частину – поділяють на такі групи:

- спільнослов'янські (як на долоні);
- спільносхіднослов'янські (попасти під гарячу руку);
- власне українські (піймати облизня);
- засвоєні з інших мов – кальки (ось де собака зарита).

Л. А. Булаховський детально опрацював генетичну класифікацію, за допомогою якої можливе групування фразеологічного матеріалу за джерелами походження. Мовознавець виділив такі групи:

- прислів'я і приказки;
- професіоналізми, що набули метафоричного вжитку;
- усталені вислови з анекдотів і жартів;
- цитати й образи з Біблії;
- численні ремінісценції античної старовини;
- переклади поширених іншомовних висловів;
- крилаті вислови українських та іноземних письменників;
- влучні фрази видатних людей.

Ця генетична класифікація дуже корисна, але водночас не охоплює всіх видів фразеологізмів, адже дуже важко встановити джерело всіх фразеологічних одиниць.

На відміну від генетичної класифікації, лінгвостилічний аспект дослідження фразеології вимагає вироблення стилічної класифікації фразеологізмів. За допомогою цього аспекту характеризуються особливості фразеологічних одиниць та визначається їх приналежність до мовних стилів. [Мацько, Сидоренко, 1996, 76].

Ще одним важливим джерелом поповнення українських фразеологізмів є жива народна мова. Здебільшого це прислів'я, приказки, дотепи й жарти.

Прислів'я – влучний образний вислів, часто ритмічний за будовою, який у стислій формі узагальнює, типізує різні явища життя. [Бусел, 2005, 1131]. Наприклад, *не купиш ума, якщо нема; під лежачий камінь вода не тече*. Особливістю прислів'їв є те, що серед них бувають такі, які неможливо зіставити ані зі словом, ані з реченням, наприклад: *як з гуся вода*.

Приказка – це поширений у мові влучний, часто римований вислів, близький до прислів'я, але без властивого прислів'ю повчального змісту. [Бусел, 2005, 1117].

Приказки завжди знаходять своє остаточне значення й вираження тільки у контексті. Вони ніби завжди виступають частинами речення. Наприклад: *грошей, як кіт наплакав*. Цікавим фактом є те, що прислів'я і приказки зазвичай будуються на антонімічній основі. Наприклад: *широкі ворота увійти, та вузькі вийти*.

Дотеп – кмітливий влучний вислів із сатиричним або жартівливим відтінком. [Бусел, 2005, 323]. Дотепи часто виступають у формі прислів'їв: «*Бійся вола спереду, коня ззаду, а дурня – зі всіх боків*».

Жарт – сказане чи зроблене для розваги, сміху; дотеп, витівка. [Бусел, 2005, 365].

До джерел поповнення фразеологізмів також належать крилаті вислови.

Крилата фраза – влучна словосполука, влучний вислів літературного походження, що стисло та образно передають думку й стали загальноживаними. [Бусел, 2005, 586].

Крилатим висловам притаманні такі ознаки, як стійкість, висока частотність вживання, емоційність, мають переносне значення, зв'язок з літературними джерелами.

Наведемо декілька прикладів крилатих висловів: *бути чи не бути* (У. Шекспір); *Апостол правди і свободи, караюсь, мучусь, але не каюсь* (Т. Шевченко). *Найбільший скарб усього людства є сама людина, Дитинство дивується, молодість обурується, тільки літа дають нам рівновагу. Всяка справа має свою нудьгу* (О. Довженко). [Мацько, Сидоренко, 1996, 75].

Окрім джерел поповнення фразеологізмів, які ми назвали, виділяють ще фразеологізми біблійного походження, які з'явилися на релігійному ґрунті. Це пояснюється тим, що Біблія мала великий вплив на людей та формувала їхній світогляд як тепер, так і в минулому. Зазначають, що такі вислови є поширеними й ефективними, наприклад, у вихованні дітей. Наприклад, *Адам і Єва, блудний син, нести свій хрест, поцілунок Іуди, манна небесна*.

Також виділяють фразеологізми античного походження. Це пояснюється тим, що в Україні в середні віки вивчалися грецька й латинська мови і була поширеною антична література, наприклад *авгієві стайні* – щось надмірно занедбане, що потребує наведення порядку; *ахіллесова п'ята* – слабе місце; *дамоклів меч* – небезпека або неприємність, що постійно загрожує кому-небудь.

Виділимо ще одну групу джерел поповнення фразеологізмів – вирази професійно-виробничого мовлення. Сюди належить мова ткачів, кравців, ковалів, господарів, рибалок, артистів та мова військових. Ці фразеологізми виникли в конкретних сферах діяльності людей і пов'язані з їхніми професіями чи ремеслами: *де тонко, там і рветься* – частина чого-небудь, яка знаходиться в поганому, неналагодженому, запущеному стані; *куди голка, туди й нитка* – нерозривний зв'язок двох людей, де одна людина слідує за іншою у

поглядах, діях, справах; *куй залізо, поки гаряче* – діяти своєчасно; *брати бика за роги* – діяти рішуче, енергійно, сміливо, не гаючись; *на живу нитку* – приблизно, нашвидкоруч, недбало.

Насамкінець можемо сказати, що джерелами поповнення українських фразеологізмів є прислів'я, приказки, дотепи, жарти, крилаті вислови, а також фразеологізми античного та біблійного походження й вирази професійно-виробничого мовлення, завдяки яким мовлення стає емоційно забарвленим, виразнішим. Варто зауважити, що помітний слід у фразеологізмах залишили народні звичаї, традиції, обряди, вірування, забобони та окремі характерні словосполучення з народних пісень, казок, оповідей, наприклад *як засватаний, зуби заговорювати, з легкої руки, на рушник стати; на злодієві шапка горить, язиката Хвеська, казка про білого бичка, лисичка-сестричка* тощо. [Ющук, 2008, 249].

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ МОВОСТИЛЮ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Мирослав Дочинець – відомий закарпатський письменник, який є представником української літератури початку ХХІ століття. Він написав більше 100 романів. Сам описує свою письменницьку діяльність, як надзвичайно особистий та інтимний процес: «Треба народитися на Закарпатті, щоб відчутися пахощі, аромат нашої мови. Те, що закладене за словами.» (Мирослав Дочинець – прозаїк, філософ, публіцист [Електронний ресурс]. Письменник зазначає, що творчість – «це завжди всупереч. Бо це поборення штампу, проламування до внутрішньої свободи, прилучення до Світової Душі. А отже, постійний опір. Опір сірості, дурості й злості. Це схима, як казав великий Гоголь. Майже все життя я успішно займався журналістикою і гадав, що це нормально. Поки не прийшов урочний час вирвати газетярщину з душі, як дикий бур'ян. І на зміну словам прийшло Слово. Служіння Слову. А воно не судить і не повчає, як газета, воно прощає і дає надих, кріпить у боротьбі з самотністю. Газета висушує мозок і серце, а добра книжка несе свіжість, як гарна жінка...» [Козак, 2013, 11]

Письменник глибоко цінує слово, мову та традиції свого народу, пишається своїм краєм. Дослідники творчості М. Дочинця відзначають унікальність його мовного стилю, який є центральним елементом у написанні творів.

Автор аналізує манеру свого письма, і зазначає, що «це розстановка слів у такому порядку, щоб на фразу чи абзац можна глянути збоку і згори – як на виноградну ягоду, обтічну, прозору, ароматну». [Дочинець, 2013, 87]

Творчість М. Дочинця високо оцінив М. Сорока. Він зазначив, що автор досягнув піку свого художнього стилю та досконалості, успішно підкорюючи нові вершини протягом кількох років. [Сорока, 2013, 18].

Досліджуючи авторські манери письменника, науковці відзначили, що, на відміну від багатьох сучасних літературних діячів, письменник не намагається дивувати, не вимагає додаткових інтелектуально-творчих зусиль від свого читача, він прагне тільки довіри й повільного вдумливого читання. Художні тексти Мирослава Дочинця відображають унікальний часово-просторовий зріз мови, що підкреслює його індивідуальний стиль, насичений характерними особливостями різних мовних рівнів. Романи автора відрізняються прямолінійністю висловлювань без підтекстів, використовуючи вишукані, але зрозумілі метафори та алегорії. Мова творів екзотична, збагачена закарпатськими діалектами, зокрема регіоналізмами, та рідкісними словами, для яких надаються пояснення. Письменник пише про Людей і для Людей.

У текстах підкреслюється важливість позасюжетних елементів творів, зокрема епіграфів та авторських відступів, які мають моральний і морально-етичний характер. [Берегасі, Чонка, 2024, 139].

Кожному письменнику притаманний свій власний мовостиль. Стиль одного письменника відрізняється від мовостилю іншого, тому що кожен щось додає своє «нове», притаманне тільки йому. Це сприяє розвитку національної мови.

Перш за все подамо тлумачення терміна «мовостиль». Кожен із дослідників по-різному дає визначення, наприклад Дудик П. С. зазначає, що стиль мови (мовний стиль) – це різновид, одна з форм літературної мови, манера мовного вираження у різних сферах, умовах, формах (усній і писемній) спілкування. [Дудик, 2005, 8]

На відміну від П. Дудика, Ю. О. Арешков подає таке визначення мовостилю: Поняття ‘мовний стиль’ є багатозначним і включає принаймі три значення: 1) функціональний різновид мови, 2) експресивно-стилістичний різновид мови, 3) індивідуальна манера словесного викладу. [Арешков, 2007, 11]

Науковець О. Д. Пономарів зазначає, що мовний стиль – це сукупність засобів, вибір яких зумовлюється змістом, метою та характером висловлювання. [Пономарів, 2000, 6]

Найбільш влучно подав визначення, на нашу думку, Арешков Ю., тому що виділяє значення мовного стилю, тобто з якою метою і для чого призначений.

Мова, якою пише М. Дочинець вирізняє його творчість з-поміж інших письменників. Насамперед це мовостиль письменника. Як зазначає Л. Прокопович та А. Моргун у статті «Особливості мовостилю закарпатського письменника Мирослава Дочинця» – його індивідуальний стиль характеризується тим, що сповнений характерними явищами, які притаманні різним мовним рівням, а саме фонологічний, морфологічний, лексико-семантичний і синтаксичний. Кожен із рівнів має свою основну одиницю. Окрім цього, автор використовує діалектизми, а точніше, регіоналізми. [Прокопович, Моргун, 2023, 156-157].

Авторська мова – це унікальне явище у рамках національної мови, вона може бути представлена як співвідношення між нормою і її порушенням. (Мова художньої літератури (Поетична мова) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr-lit.com/mova-xudozhnoyi-literaturi-poetichna-mova/>). Взаємодію між цими крайнощами формує індивідуальний стиль кожного письменника

Художня лексика є найзначнішою та найяскравішою складовою художньої мови, яка охоплює всю літературу та авторський стиль. Письменники, поети люблять використовувати лексику, яка не вживається у повсякденному житті. Вони додають нові елементи, так звані «перлини» у свої твори. Таким чином прагнуть виразити свій душевний

стан, свої думки та мету своєї творчості. Письменники різними методами оновлюють свої словники. Цю функцію дуже ефективно виконують такі художні засоби, як афоризми, прислів'я, приказки, діалектизми, метафори, епітети, персоніфікації, синекдохи та антитези. [Моклиця, 2011, 156]

Афоризм – це короткий, оригінальний вислів, який містить глибоку думку, виражену в лаконічній формі, іноді з парадоксальним змістом. Він ніколи не потребує аргументації, адже передає більше значення, ніж просто сказано. Їх часто називають «крилатими висловами». Мирослав Дочинець написав книгу афоризмів на всі випадки життя «Синій зошит. Аркуші днів світящих». У цій книзі він наводить багато афоризмів, наприклад: «Щастя приходить і відходить, як сонячна година», «Кожна людина тобі – «своя»». [Дочинець, 2015, 4]

Наведемо декілька прикладів афоризмів, прислів'їв, приказок, діалектизмів з роману «Горянин. Води Господніх русел».

«Не бійся, злякатися не встигнеш. Що мені пси? Бувало, я перебивав хребет і вовкові, що тягся в кошару». [Дочинець, 28, 2013]

«Йду, йду. Мене навчено дурнів обходити», - кинув через плече і весело гейкнув на коня. [Дочинець, 28, 2013]

«Звісно. Олень іде за оленицею, якщо та дає знак.» [Дочинець, 37, 2013]

«Ти сильний якось ізсередини, хоча зовні виглядаєш кумедним і слабким. Але такі світ підпирають.» [Дочинець, 37, 2013]

«Правда. Жінки це чують, як і олениці. Не той олень сильніший, котрий гучніше трубить». [Дочинець, 37, 2013]

«Ой, не треба було тривожити кров'ю воду...» [Дочинець, 39, 2013]

Двір без коня, чи пса, чи птиці – мертвий двір. [Дочинець, 39, 2013]

Не штука наука, а штука ум. [Дочинець, 44, 2013]

«З чого б не пекти – то є хліб, дар божий. Ану помолимося, діти, під щасну руку: «Хліб насущний дай нам днесь...». [Дочинець, 49, 2013]

«Свій хліб найсмачніший». [Дочинець, 52, 2013]

Прислів'я – короткий, віршований жанр фольклору, образне судження з емоційною оцінкою. [Моклиця, 2011, 429]. Приклади з аналізованого роману.

«Починай роботу не з рук, а з голови», – любив приказувати дідो Микула. [Дочинець, 42, 2013]

«Шкода научить розуму», – пробивалася крізь його тривожні гадки друга дідова присловиця. [Дочинець, 42, 2013]

«Не той сильніший, хто камінь верне, а той хто в собі серце вдержить» – так розмислював дідो Микула. [Дочинець, 46, 2013]

А хист за плечима носити не треба. Він тебе сам, як крило, носить. [Дочинець, 55, 2013]

«Натура людини – як дерево, з його корінням, плетивом гілля і пописаною корою. А тінь від дерева – то оцінка її серед людей. Ми чомусь більше турбуємося про свою тінь. А насправді треба думати про дерево свого життя.» [Дочинець, 56, 2013]

«А смілість – то і є спокій серця. Колись ти до цього й сам дійдеш.» [Дочинець, 59, 2013]

«Люди найчастіше запитують те, на що мають відповідь, - розвадував Тимко.» [Дочинець, 65, 2013]

«Запитуй радше ділом, аніж словом. І в роботі прийде тобі відповідь.» [Дочинець, 65, 2013]

«Бог нас бачить не згори, а зсередини.» [Дочинець, 79, 2013]

«Є лише те, що з нами і в нас тепер, – казав вуйко Тимко. – Того, що було, вже немає.» [Дочинець, 119, 2013]

Приказка – поширений у мові влучний, часто римований вислів, близький до прислів'я, але без властивого прислів'ю повчального змісту. [Бусел, 2005, 1117]

«Ми з бідую, як риба з водою. Від неї не відхрестися.» [Дочинець, 107, 2013]

«Там, де люди, все можна.» [Дочинець, 221, 2013]

«Кохання – це ріка, що пливе між двох берегів, – життя і смерті.» [Дочинець, 227, 2013]

Йому таланило, бо ступнув на тому поприщі далі, ніж Мошко, збагнувши головний закон комерційного успіху: *одна рука має брати, друга – давати.* [Дочинець, 237, 2013]

Бо думати треба про те, що хочеш мати, а не про те, що не хочеш. [Дочинець, 257, 2013]

«Ага, – озвався батько з печі. – Добрий – дурному брат.» [Дочинець, 52, 2013]

Що правда, то правда. [Дочинець, 67, 2013]

«Дурний спить – дурне снить», – відбуркнув старий і вийшов надвір. [Дочинець, 6, 2013]

Діалектизми – діалектні слова, що вживаються у творі з певною художньою метою.

[Моклиця, 2011, 397]

Він угадував, що від нього чекає *газда*. [Дочинець, 6, 2013]

«Воздухи» – так старозавітно казав дідо Микула. [Дочинець, 15, 2013]

«Ти розумієш примову трембіти?» – запитала вона. «Не». [Дочинець, 24, 2013]

Дівко моя мила, лишай граблі й *вила*. [Дочинець, 25, 2013]

Так мій *татуньо* замолоду кликав маму, коли йому *банувалося* без неї в полонині. [Дочинець, 25, 2013]

«Йой, здоровий би 'сь був, для мене білий хлібець – перша їда.» [Дочинець, 63, 2013]

«Вуйку, від чого той чоловік скам'янів?» [Дочинець, 66, 2013]

Родаки, свояки й перевесники – побратими, що рік не бачилися, ходитимуть від казана до казана, зніматимуть крисані й кланятимуться «Славайсу, добра челяде!» [Дочинець, 74, 2013].

А ззаду приписка: «Дорогим *родітелям*.» [Дочинець, 91, 2013]

«Може як людина я вас і розумію, вуйку, – *пом'як* той, – але як представник влади відповідально вам наказую: припиніть несанкціоновані роботи, бо накличете на себе біду». [Дочинець, 107, 2013]

Окрім лексичних засобів художнього зображення автор використовує тропи (метафора, епітети, персоніфікація, синекдоха, антитеза).

РОЗДІЛ 2.1. Стилiстично маркована лексика у творi

У сучасній українській мові визначають дві категорії лексики: нейтральну та марковану (експресивну). В українському мовознавстві термін «маркованість» має різні тлумачення. Зокрема, його аналізують у контексті мовної норми, а також пов'язують зі стилістичною маркованістю, стилістичним значенням і наявністю різних конотацій у лексемах. С. Бузько трактує цей термін як « наявність у мовної одиниці додаткової конотативної інформації емоційного, експресивного, оцінного чи стильового характеру, що зумовлює здатність цієї одиниці створювати певний стилістичний ефект, надаючи мовленню, залежно від комунікативно-прагматичної властивості мовця, різних відтінків – урочистості, піднесеності, невимушеності, фамільярності, іронічності, гумору, комізму, згрублості, агресивності.» [Бузько, 2018, 122]

Стилiстично маркованими вважають такі мовні одиниці, які стали типовими не для всіх стилів мови, а тільки чи переважно для окремого стилю. [Дудик, 2005, 35]. Наприклад, слова *вектор, діод, синус, синтаксис* стилістично марковані, бо вживаються здебільшого в одному стилі. Зате слова *вода, квітка, повітря, село, книга* називаються стилістично не маркованими, тому що вони вживаються практично у всіх стилях мови.

Сучасний закарпатський письменник Мирослав Дочинець широко використовує діалектизми у своїх творах. Автор уважно підходить до вибору слів у творах, сприймаючи літературний текст як процес, що вимагає ретельного опрацювання. На думку письменника «муштрування й мордування слова» формує його стиль. Митець лексичними діалектизмами прагне подати відомості про матеріальну культуру жителів закарпатських місцевостей, також створити свої тексти більш стилістичними й емоційними. [Микитюк, 2015, 4]

У романі «Горянин. Води Господніх русел» М. Дочинець, використовуючи діалектизми, прагне яскраво описати назви одягу або його елементів, відтворити побутові предмети, відобразити унікальний закарпатський регіон.

Як нам відомо, художня література слугує безмежним джерелом для вивчення маркованої лексики української мови. В аналізованому творі зафіксовано вживання різних лексичних одиниць, що мають маркування в лексичнографічних виданнях: зменшено-пестливі, розмовні, жаргонні, згубілі, зневажливі, іронічні, фамільярні. Серед них виділяємо іменники, що позначають осіб відповідно до їх зовнішніх ознак, внутрішніх якостей та рис характеру: *Вірунько, синочок, дівка, повнісіньке, довготелесний, рукастий, кудлатий, попеляста, витесаний, отче, хло', братку, мамко, вуйко, дівиці, молодиці, молодюки-горяни, вправний, гудачик, нанашка, хлопчище, жиливий, не силач, цімбор, золотанько, дідод, бабко, родітели;* іменники – назви неістот: *вила, худібка, токан-*

мамалига, валуни, язичок, корінчик, білявино, вітерець, дворище, любаска, ружа, гардеробниця, воздух, трунка, горлиця, марниця, головатиця, нужда, обувка, низанка, пожильце, річище, домовина, лиця, гузенцята, празник, звірина, очниці, вогник, блискавиця, колотвиця, карнавка; дієслова: помічають, поздоровкався, задкуючи, перечалапав, пульсувало, гугняти, німував, походжувати, прочумався, почкати, хмикнула; прикметники: бабський, чужорідний, нуртуючий, тамтешня, рендешний, крислачий, файний, голосистий, ліпший, осібний, підскочистий.

У дослідженні детальніше розглянемо вживання іменників на позначення осіб. Як відомо, зменшено-пестливі слова передають особисту позитивну емоційну оцінку. У романі Дочинця «Горянин» вони передають почуття та ставлення людей один до одного.

Наведемо приклади стилістично маркованої лексики з твору «Горянин. Води Господніх русел» Мирослава Дочинця:

1. Він угадував, що від нього чекає *газда*. [Дочинець, 6, 2013]
2. «Не лякай, *братку*, палицею, я не пес». [Дочинець, 28, 2013]
3. «А няня, *мамко*, ви теж любите?» [Дочинець, 52, 2013]
4. «Я, *синку*, всіх вас однаково люблю. Дуже». [Дочинець, 52, 2013]
5. «І не побачивши там *вуйка* Тимка, сумно затрубили. [Дочинець, 57, 2013]
6. Не раз, бувало, захекана *прийшлячка* голосить з перелазу: «Тимку-*синку*, дай позір на дурну бабу.» [Дочинець, 63, 2013]
7. «Хочу, *золотанько*.» [Дочинець, 70, 2013]
8. «Дуже, *зозулице*.» [Дочинець, 70, 2013]
9. «Не бійся, *бідачино*, я тобі в цьому поможу.» [Дочинець, 71, 2013]
10. «Спам'ятайся, *хлопче*, – шепотіла Ружіка, сама в солодкій неприємності.» [Дочинець, 70, 2013]
11. Розчервонілий від сонця й ходи *батюшка* в голові лави часом обривав молитовний славень і густо басив чисте світське: «Стережіться, християни-и-и-и, бо в мості діра-а-а-а!» [Дочинець, 72, 2013]
12. «Славайсу, добра *челяде*!» [Дочинець, 74, 2013]
13. «Ні, ти не *Ружіка*, ти моя ружа трояка», – муркотів дід і затягувала собі під ніс так сумовито, що молоко скисало в гладуні.» [Дочинець, 77, 2013]
14. До таких людей попала, що лиш *Богонькові* молитися. [Дочинець, 89, 2013]
15. «Я, *чоловіче*, ліс не рубаю вже сорок років». [Дочинець, 106, 2013]
16. «Е-е-е-е, *дороженький*, та вам і не треба йти.» [Дочинець, 109, 2013]
17. Може, Ріка розхитувала його, а може – дріботіння *начальника*, що спішно задкував, *гугнячи* під ніс: «Ну-ну, ну-ну...» [Дочинець, 109, 2013]

18. Рододендрони старий (тоді був ще *хлопчаком*) носив лише для вуйка, коли той зрідка просив. [Дочинець, 118, 2013]
19. «Дерево, солодкий *вуйцю*, може впасти і зруйнувати твій дім.» [Дочинець, 128, 2013]
20. «Погамуєш, *потьку*, погамуєш». [Дочинець, 131, 2013]

Серед стилістично-маркованої лексики у творі багато термінів на позначення назв неістот. Це речі для щоденного використання, назви частин тіла, елементів природи, чи слова, для позначення традиційних страв, що допомагає нам краще зрозуміти побут гірських жителів, їхнє ставлення до звичайних предметів:

1. На *зарінок* чорною плахтою лягло вороння – чей вода принесла якусь *мершу*? [Дочинець, 6, 2013]
2. Навіть *нужду* кінь справляв разом з людиною, реагуючи на звук струменя. [Дочинець, 7, 2013]
3. Коли старий перекушував *окрайцем* чи грудкою сиру, то кінь насторожено чекав на окрушини. [Дочинець, 7, 2013]
4. «Видати, *язичок* закріпнув іржею», – подумав він, пробуджуючи в собі господарську нуту. [Дочинець, 9, 2013]
5. Але це ліпше, ніж порожні ями *очниць*. [Дочинець, 11, 2013]
6. Не боявся, що хтось поглузує, назв такий двір *циганичиною*. [Дочинець, 12, 2013]
7. Коли ті насмоктувалися й відпадали, як *галушки*, виціджував з них густу синю кров і відпускав їх у воду. [Дочинець, 13, 2013]
8. «Кожна *краплина* сім каменів має перейти, щоб очиститись і срібно задзвеніти в тугомі плині.» [Дочинець, 14, 2013]
9. Зрушено, підмито кріпке забороло, яке посадив на захист ще його прадід, що облюбував собі гражду в *межигір'ї*, в благодатній заплаві під коліном Ріки. [Дочинець, 15, 2013]
10. «*Воздухи*» – так старозвітно казав дідо Микула. [Дочинець, 15, 2013]
11. Ці дерева, як зелені стражі, служили *границею* Ріки і захисним полотом людського *житва*. [Дочинець, 16, 2013]
12. «Нехай я *дикун* і *вовкун* для людей, але ти мене розумієш...» [Дочинець, 15, 2013]
13. Прийшов і розкидав *гать*, повитягував корчомахи, дав воді волю. [Дочинець, 17, 2013]
14. *Днесь* урвався мій чоловічий рід, заглухла *фамілія*, а я не мів сліз. [Дочинець, 18, 2013]
15. *Вогник* тоді облизував біле паліччя, як щеня кісточки. [Дочинець, 21, 2013]
16. Коли сіклася над Руною *блискавиця*, *пломінець* здригався. [Дочинець, 21, 2013]

17. «Я теж люблю пити із *щербинки*», - радісно видихнула вона. [Дочинець, 23, 2013]
18. Чи, може, і посудину пробила небесна *гromовиця*?! [Дочинець, 23, 2013]
19. Їй було затишно там, подячно подзьобала *нігтиком*. [Дочинець, 27, 2013]
20. Бо і я, як *краплина*, течу річкою свого роду, і хіба можу я бути інакшим, ніж моя родова ріка?! [Дочинець, 100, 2013]

У романі автор використовує прикметники, іншомовного походження або вживані у давнину. Ці слова легко помітити у тексті, бо письменник окремо виділяє їх лапками:

1. І брала з собою «*рендешного*», як казали в її *мадярських* краях, онука. [Дочинець, 72, 2013]
2. Все накладає свій відбиток на жителя Верховини – бік гори, *тамтешня* вода, тип лісу, побут, страва, що переважає, рід занять. [Дочинець, 73, 2013]
3. Довготелесний, рукатий, гострий плечима, колінми і носом, наче витесаний із розколотої *крокви*. [Дочинець, 26, 2013]
4. Знав, хто і що чекає його за півгодини ходи, відчував за верству глухий ярок, просіку, чисту галяву, водойму чи *крем'яне* урвище. [Дочинець, 83, 2013]
5. «Е-е-е-е, *дороженький*, та вам і не треба йти.» [Дочинець, 109, 2013]
6. «Ви помітили, скільки квіток, – почув позаду *хлопчакуватий* голос, мають хрестоподібні пелюстки?» [Дочинець, 111, 2013]
7. Життя *минуце* і тлінне. [Дочинець, 118, 2013]
8. *Найбільш* любі тітці були нитки сірі й білі. [Дочинець, 282, 2013]
9. «*Красна* робота, лише малий день», скрушався він за давнім звичаєм. [Дочинець 284, 2013]
10. «*Чудних* повно в світі, лише купи не держаться», – подумав старий. [Дочинець, 304, 2013]

Окрім іменників і прикметників, у тексті зустрічаються і дієслова, які теж стилістично забарвлені. Переважно вони у діалогах і монологів, особливо помітно це у розмові старших за віком героїв роману:

1. «Бо одну воду п'ють і одними воздухами *насищаються*». [Дочинець, 250, 2013]
2. Дід з маленства вчив його «*вабити*». [Дочинець, 254, 2013]
3. «Ти добрий слідопит, але прошу – не лізь мені в зуби, – *просичав* водій, майже не розціплюючи зубів». [Дочинець, 262, 2013]
4. «*Люляй-люляй*, Сине Божий, бо я би'м вже спала». [Дочинець, 274, 2013]
5. Щоб відійти на часину-другу від виснажливого копання, старий *ціфрував* хрести. [Дочинець, 276, 2013]

6. «Як наші люди кажуть: доки діло *волочиться*, лишати не хочеться...» [Дочинець, 294, 2013]
7. «І що, нічого, кажете, не можна *вдіяти*?» [Дочинець, 295, 2013]
8. «Каліки не *родяться*, а робляться». [Дочинець, 207, 2013]
9. «Дівко моя мила, *лишай* граблі й вила». [Дочинець, 25, 2013]
10. «А наша Вірка, чи *чулись*те?» [Дочинець, 89, 2013]
11. «*Боронитеся* від Ріки? Золотим деревом, кажуть, городите». [Дочинець, 90, 2013]
12. «А ви, вуйку, що *випулилися*? – пискотіла Одотя». [Дочинець, 170, 2013]
13. «*Хлебчи* сміло, тут ще доста, – усміхнувся старий». [Дочинець, 172, 2013]
14. «Слава Йсусу! Як *мається*?» – перебив його мислі уривчастий голос. [Дочинець, 180, 2013]
15. Мурашка моторно *снувала* по трухлому бруску. [Дочинець, 242, 2013]

Також до стилістично маркованої лексики належать і діалектизми.

Діалектна мова – таке явище, яке зумовлене дією зовнішніх та внутрішніх чинників. Народ завжди формує власну мову. Літературна мова, яка ґрунтується на народній мові, часто забезпечується джерелом народної мови. Для того, щоб оволодіти літературною мовою, дуже важливо добре розуміти народну мову. «Діалектологія (від грець. – наріччя, говір і – слово, вчення) – розділ мовознавства, що вивчає діалектну мову, її просторову варіативність і територіальну диференціацію, історію формування мовно- територіальних утворень і окремих мовних явищ, співвідношення і взаємодію з іншими формами існування мови етносу – літературною, просторіччям, соціальними діалектами». [Гриценко, 2004, 149]

Діалект – місцевий різновид мови, говірка. [Бусел, 2005, 302]

Діалектизм – слово або інший елемент у літературній мові, взяті з діалекту. [Бусел, 2005, 302]

Діалектна лексика є важливим джерелом збагачення літературної мови, відображаючи національну самобутність, народну мудрість та особливості українського побуту, а також вносячи регіональні ментальні риси. Під час сучасних досліджень, мовознавці все частіше звертаються до питань діалектології та діалектної лексики. В. В. Німчук, відомий академік «ґрунтовно дослідив походження й розвиток найдавніших шарів української лексичної системи, причому тих лексико-семантичних груп, що є найбільш архаїчними та автентичними». [Пуряєва, 2008, 25]

Наші говірки В. В. Німчук називав «Божим даром, величезним культурним надбанням нації, яка об'єднала всі діалекти воєдино». Він зазначав: «Я на українські говори дивлюся як на живе середовище. Це сама мова у своїх глибинних озерах. Я вважаю, що любов до рідної мови починається з любові до рідного діалекту. Вдома розмовляю тільки говіркою».

[Гаврош, 2018, 169-170]. Оксана Лавер додає, що «письменник, який прагне перевтілити діалектне мовлення, зробити його засобом мистецтва, мусить осмислити діалект, як цілісну систему, як живий організм, як невід'ємну частину національної мови. Художні твори, де письменникам вдалося зберегти красу, неповторність народної говірки, без сумніву, стануть справжнім скарбом для майбутнього покоління українців.» [Лавер, 2016, 231]

В українській художній літературі діалектизми використовуються як у мовленні персонажів, так і в авторському стилі. Вони допомагають характеризувати дійових осіб та їх індивідуальність, а також відображають регіональні особливості мови автора в описах і характеристиках.

Слід зауважити, що діалектизми в художньому тексті бувають виправданими, якщо вони сприяють кращій характеристиці персонажів і подій, зрозумілі читачам, і вживаються в міру, не порушуючи художньо-естетичних вимог. Їх використання свідчить про культуру письма автора та вміння поєднувати різні мовні стилі. [Спанатій, 2013, 110]

У творі широко використовується так звана «розмовна лексика». «Розмовна лексика – це слова розмовної мови, що протиставляються стилістично нейтральній та книжній лексиці літературної мови своїм емоційно-експресивним забарвленням і функціонально-стильовим навантаженням» [Русанівський, 2004, 560]. Вона «охоплює широку гаму стильових та емоційних оцінок у невимушеному, переважно побутовому спілкуванні. На розмовній лексиці позначається безпосередній вияв почуттів мовця...» [Русанівський, 2004, 560]. У романі стилістично марковані слова засвідчено в мовленні персонажів твору, вони часто використовуються у звертаннях, в авторській мові – переважає літературна лексика:

1. «*Ба* кого ти кличеш, небого?» [Дочинець, 303, 2013]
2. «*Тройко* шибеників». [Дочинець, 303, 2013]
3. «*Не*. Дурного робота...» [Дочинець, 295, 2013]
4. «Дякую, аж підскакую, *білице!*» – гукає їй старий. [Дочинець, 285, 2013]
5. «Люляй-люляй, Сине Божий, бо я *би* 'м вже спала». [Дочинець, 274, 2013]
6. «Почекай, *мамице*, хоч одну годину, Доки я *ти* 'не принесу із раю перлину...» [Дочинець, 274, 2013]
7. «*Файно* вас Ріка годує», – сказав той. [Дочинець, 211, 2013]
8. «*Се* головніше». [Дочинець, 207, 2013]
9. «Не знаєш? *Відки* ти?» [Дочинець, 206, 2013]
10. «*Двевева*», – відповів той жуючи. [Дочинець, 202, 2013]
11. «Дерева – *се* худоба Божа». [Дочинець, 134, 2013]
12. «*Чула* 'м, вуйку, чула.» [Дочинець, 90, 2013]
13. *Лишу* 'ти діти, діти ти лишу. [Дочинець, 77, 2013]

14. Не *бий'ня*, муже, карай. [Дочинець, 77, 2013]
15. «*Ходь*, покажу». [Дочинець, 66, 2013]
16. «*Почкай*, мила, *почкай*», – відповідав їй старий рядком співанки, привезеної дідом із Сербії. [Дочинець, 47, 2013]

Отже, в аналізованому романі Мирослава Дочинця активно використовується маркована лексика, виражена різними частинами мови та містить додаткові конотації. У художньому тексті вони відіграють значну стилістичну роль, слугуючи засобом для підкреслення мови персонажів, «формують основи індивідуально-авторського світобачення і мовомислення, відбивають специфіку суб'єктивного сприйняття фрагментів національної картини світу, належать до маркерів ідіолекту письменника, об'єктивують особливості його індивідуально-авторського стилю». [Бойко, 2014, 10] Окрім цього, у розвитку мови стилістично маркована лексика підлягає модифікаціям, що вимагає подальшого дослідження в текстах сучасних авторів.

РОЗДІЛ 2.2. Архаїзми та історизми

Лексика української мови багата і різноманітна. Вона є найбільшим багатством народу. Для того, щоб засвоїти словниковий склад української мови, потрібно засвоїти, перш за все, активну і пасивну лексику. Активна лексика – це слова, які вживаються у повсякденному вжитку, вони зрозумілі всім носіям мови, а пасивна – слова, які рідко вживаються у мовленні. Це можуть бути слова, які вийшли з ужитку, їх ще називають застарілими, та нові слова, чи неологізми, які входять у вжиток, чи запозичені з інших мов. Серед застарілих слів, які вже вийшли із повсякденного вжитку, виділяють архаїзми та історизми.

У ВТССУЛМ зазначено, що архаїзм – застаріле слово, мовний зворот або граматична форма, що вийшла з ужитку. [Бусел, 2005, 41]

П.С. Дудик трактує архаїзми як застарілі слова, сполучення слів, морфологічні форми слів і синтаксичні конструкції, які належать до пасивної лексики, які використовують зрідка з певною стилістичною, функціонально-виражальною метою. [Дудик, 2005, 171]

Для позначення таких явищ, реалій, предметів, які вже застаріли у мовознавстві використовують архаїзми. Сучасні архаїзми у минулому вживалися більш чи менш активно. Вони з часом вийшли з активного вжитку, але збереглися. На зміну цих слів з'явилися сучасні назви. Проте, вони можуть співіснувати з колишніми, власне архаїзмами, яких використовували для створення історичного мовного колориту. [Дудик, 2005, 171]

Виділяють такі категорії архаїзмів:

- лексичні архаїзми – це застарілі слова-синоніми, які вийшли з ужитку, наприклад: *десниця – права рука, ректи – говорити*;
- словотвірні архаїзми: *вой-воїн, миса-миска*;
- морфологічні архаїзми: *паде-впаде*.
- фонетичні архаїзми: *вольний- вільний, сей- цей*. [Дудик, 2005, 172]

Щодо історизмів, Дудик П.С. відзначає, що це слова застарілі або ті, що старіють, які перейшли чи переходять до пасивної лексики через дуже обмежене використання їх у мові у зв'язку з припиненням існування предметів, явищ, понять, які вони позначають. Ці лексеми не мають синонімів. [Дудик, 2005, 172]

Архаїзми та історизми мають деякі спільні і відмінні риси, проте в деякій мірі вони відрізняються. По-перше, архаїзми пов'язані зі своїм власним мовним періодом, а історизми з конкретним історичним етапом. Архаїзми можемо використовувати для стилізації мови у будь-який період, а історизми можемо використовувати відповідно до контексту історичного періоду. Архаїзми можуть бути використаними в різних жанрах літератури і поезії, а історизми лише в історичній чи публіцистичній літературі.

Наведемо приклади архаїзмів з твору «Горянин. Води Господніх русел» М. Дочинця:

1. «*Командірськіє* часи» – приписала в листі донька. [Дочинець, 40, 2013]
2. «Виклич собі з тіла на поміч дику кров, - пригадував *напучування* діда Микули, - і дика звірота це вчує, змінить намір.» [Дочинець, 260, 2013]
3. Вовк – *животина* сильна, розумна й безплощадна. [Дочинець, 253, 2013]
4. «*Почкай*, мила, *почкай*», - відповідав їй старий рядком співанки, привезеної дімом із Сербії. [Дочинець, 41, 2013]
5. У крамниці купив дріжджі, свічки, олію, *кусень* сала, цукор, м'ятні льодяники, які стара любила, докупив круп. [Дочинець, 47, 2013]
6. Якраз ті гроші *вартував* файний жовтенький ліхтарик. [Дочинець, 48, 2013]
7. Ану помолимося, діти, під щасну руку: «Хліб наш *насуцний* дай нам днесь...» [Дочинець, 49, 2013]
8. На чотири рівні шматки розламувався *підпалок*, аби кожному падався *жаданий* хрусткий окраєць. [Дочинець, 49, 2013]
9. «Зате, синку, ти й сам добрий, як *кусень* хліба». [Дочинець, 52, 2013]
10. «Що *повіш* на це, *неборе?*» [Дочинець, 63, 2013]
11. Та твоєму *вітцеві* це неприйнятне. [Дочинець, 67, 2013]
12. Все накладає свій відбиток на жителя Верховини – бік гори, *тамтешня* вода, тип лісу, побут, страва, що переважає, рід занять. [Дочинець, 73, 2013]
13. «*Кождий* на своєму місці.» [Дочинець, 89, 2013]
14. «*Перебачте*, випорснуло з *писка* дурне слово...» [Дочинець, 89, 2013]
15. «Я вам ще пива дам і риби *сільодки*». [Дочинець, 89, 2013]
16. «А то таке, що Вірка слідкує за одягом і *обувкою*» [Дочинець, 89, 2013]
17. «Буде *празник* – надіну.» [Дочинець, 90, 2013]
18. «*Погамуєш*, потьку, *погамуєш*» [Дочинець, 131, 2013]
19. «Агов, сестрички мої!» – *поздоровкався* старий і сам себе засоромився з несподіваної *чулості*. [Дочинець, 131, 2013]

Наведемо приклади історизмів із твору:

1. Його не викликали ні на ранковий, ні на вечірній *апел*, тому й снував туди-сюди сам по собі. [Дочинець, 220, 2013]
2. «О, то клятий *вояка*.» [Дочинець, 222, 2013]
3. Крім того, тут, серед мертвих, не шукали живих «*цугангів*». [Дочинець, 225, 2013]
4. «Форарбайтер научить тебе, що робити, а коли скінчиш *вахту*, зайди до мене» [Дочинець, 230, 2013]

5. «Ми з тобою *войовники*, – проголосив дід.» [Дочинець, 152, 2013]
6. І сухо мовив: «Як так, то так. Най буде... Але ти вдруге позбувся *оружжя* і я тепер можу розписати ужною твоєю дурною гузицею. На все життя матимеш пам'ятку». [Дочинець, 154, 2013]
7. Стояв, і моторошна істина дорослого світу відкривалася йому: що тут, на цьому окрайці їх мирної *толоки*, вони вороги. [Дочинець, 154, 2013]
8. «Забираємося! – жорстко скомандував старий. – І зарядіть свої *пукавки* жаканами». [Дочинець, 259, 2013]
9. «Здолу, з альпійської *ровти*.» [Дочинець, 155, 2013]
10. Носатий дід під сивою *кучмою* встригав словом: «Русин він.». [Дочинець, 156, 2013]
11. Мені залишилися тридцять патронів, неповний *бурдюк* води, недопитий Бодижаром, кварту винної горівки, черству хлібину і жменю солених сливок, що ростуть у цьому краї на деревах, схожих на наші верби. [Дочинець, 158, 2013]
12. Я запалив для них добру ватру, не заганьбився б і перед *ватагом* Данилом. [Дочинець, 159, 2013]
13. Пазурі кішок я збивав прикладом *звера*, а линви різав *багнетом*. [Дочинець, 162, 2013]
14. «Цей ніжик – його дарунок», – дід Микула протер *лезко* об шкарубку долоню і любовно склав у колодку з написом «Saraevo». [Дочинець, 163, 2013]
15. Я бігав туди-сюди, ділив *набої* і скупко наливав поминальні чарочки *вогневиці*, що терпко пахла виноградними кісточками. [Дочинець, 161, 2013]

З наведених прикладів застарілих слів із твору, а саме серед архаїзмів, переважають лексичні та фонетичні. Вони виражають урочистість, подекуди іронію. Історизми, які трапляються у творі, автор використовує для надання колориту минулого життя та надання подіям відтінку емоційності. Окрім застарілих слів, письменник широко використовує у творі й діалектизми, про що писатимемо в наступному розділі.

РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРІ «ГОРЯНИН»

МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Твори Мирослава Дочинця відомі не тільки в Україні, але і закордоном. Їх перекладають різними мовами, зокрема угорською, англійською, польською, словацькою, італійською та японською. Деякі його романи планують перетворити на кінофільми, а за сюжетом твору «Вічник» у Лондоні розіграли п'єсу. Мирослав Дочинець – прозаїк, філософ, публіцист. URL: <http://miroslav-dochinets.com/?tmpl= unsupported>.

Твори Мирослава Дочинця відрізняються від творів інших письменників як за тематикою, так і за змістом. Окрім цього, вони відрізняються і тим, що автор влучно використовує діалектизми та фразеологізми у поєднанні з літературною мовою.

За свою літературну діяльність він нагороджений премією Т. Шевченка, почесною нагородою Президента України, премією О. Духновича.

Наведемо приклади фразеологізмів із твору Мирослава Дочинця «Горянин. Води Господніх русел» та подамо їхнє значення:

1. **Як у Бога під пахвою** ‘знаходитись у безпечному місці’: Як у Бога під пахвою лежала (Дочинець 2013: 15).

2. **Адамові сльози** ‘горілчані напої’: Старенький священник, що відспівував померлого, химерно говорив, що «адамові сльози непомітно гублять чоловіцтво», а я стояв із сухими очима. (Дочинець 2013:18).

3. **Одним махом** ‘дуже швидко, поспішаючи, за один раз’: Щоб одним махом позбутися і мене, і спорожнілої хижі, і нашоїпривільної тверді, на яку ти чомусь замірилася у своїй жадібній силі. (Дочинець 2013:19).

4. **Довга, як собача пісня** ‘те, що вимагає багато часу для завершення’: Зате робота ця пекельна і довга, як собача пісня (Дочинець 2013:54).

5. **Прикусити язик** ‘мовчати, замовкнути’: Та нараз прикусив язик, бо Тимко сіканув його очима, як шомполами. (Дочинець 2013:68).

6. **Як шнурок і дучка** ‘гармонійно, на одній хвилі’: Як шнурок і дучка, як палець і ніготь вони жили і дихали водно. (Дочинець 2013:71).

7. **Як палець і ніготь** ‘гармонійно’: Як шнурок і дучка, як палець і ніготь вони жили і дихали водно. (Дочинець 2013:71).

8. **Кислиці на умі** ‘скаржитися, плакати, піддаватися відчаю’: Якщо старі заглиблені в молитву, то в молоді кислиці на умі. (Дочинець 2013: 74).

9. **Скласти на ноги** ‘створювати метушню’: Не треба все на ноги розмислу скласти. (Дочинець 2013: 78).

10. **Вчепитися до одної сорочки, як чорт до душі** ‘не відступати від чого-небудь’: Ще й бурчала: «Вчепиться до одної сорочки, як чорт до душі» (Дочинець 2013: 90).
11. **Чекати на когось, як на чудесні дари** ‘дуже сильно чекати на когось або на щось, поєладати великі надії’: Ті чекали на них, як на чудесні дари. (Дочинець 2013: 90)
12. **Як риб’яче око** ‘маленький’: Рябий, мордатий хлоп’яга, а на плечі його голівка, ясна, як риб’яче око. (Дочинець 2013:91).
13. **Витурити, як пса блудного** ‘дуже грубо, з лайкою вигнати кого-небудь’: Коли мене справедливо відлучила від себе Калина, як пса блудного витурила – було за що! (Дочинець 2013:99)
14. **Як риба з водою** ‘нерозлучний’: «Ми з бідною, як риба з водою.» (Дочинець 2013:107)
15. **Спровадити очима** ‘пильно дивитися а когось’: Старий спровадив очима вутлий чорний силует, що розтанув у просвітах чагарів (Дочинець 2013:112).
16. **Переломити втому** ‘боротися з втомленістю’: Гадав за часину переломити втому, а проспав у тлумбі до білого рана (Дочинець 2013:133).
17. **Видоїти когось** ‘обдурити когось, вирішити якусь справу за допомогою хитрості, використовувати кого-небудь у своїх корисливих цілях’: Весь час, щоб видоїти хлопа, загадувала якісь диковинки (Дочинець 2013:141).
18. **Обернути у роті слово, як тверду грудку** ‘повторити слово з іншою інтонацією’: «Війна, – обернув той у роті слово, як тверду грудку» (Дочинець 2013:169).
19. **Рівно горіло, як устояний бук** ‘дуже добре горіло’: А тепер рівно горіло – як устояний бук... (Дочинець 2013:187)
20. **Крила борзо обламати** ‘швидко позбавити кого-небудь високих прагнень, поривань, мрій’: Твоє щастя, але поглядай, бо крила борзо обламають (Дочинець 2013:221).
21. **Як латка до старої торби** ‘щось необхідне’: Все інше – чуже, притулене й пришите, як латка до старої торби (Дочинець 2013:233).
22. **Ділання не всихає** ‘не припиняється’: Тоді це ділання не всихає, як ріка, що повсякчас підживлюється золотим дощем (Дочинець 2013:237).
23. **Як дріжджі для тіста** ‘необхідний’: Вони – як дріжджі для тіста, без яких не буде доброго хліба (Дочинець 2013:237).
24. **Оберігати рідних від мороку** ‘захищати від кого-, чого-небудь небезпечного’: І нікого туди не впускав, наче оберігаючи рідних від мороку, який приніс із собою (Дочинець 2013:240).
25. **Палити життя, як копійчану свічку** ‘не цінувати свого життя’: Палив своє життя, як копійчану свічку (Дочинець 2013:240).

26. **Мимрити у хмільній тлумі** ‘невиразно говорити’: «Я в законі, – мимрив у хмільній тлумі». (Дочинець 2013:240).

27. **Як майський мед** ‘прекрасний, корисний’: В камені, що просвічувався, як майський мед, серед білих пухирців повітря застрягла мурашка (Дочинець 2013:240).

28. **Від липких очей** ‘заздрісних, поганих’: Зоддалік від курної дороги, від липких очей людських, під кучматим наростом скелі, оторочена поясом Ріки, мрійно лежала їх родова царина. (Дочинець 2013: 15).

29. **Язык задубів** ‘втратити рухливість’: Глянув – і язык задубів йому в роті (Дочинець 2013:243).

30. **Сплити з розуму** ‘збожеволіти’: Якби хтось чув його, то подумав би, що старий сплив з розуму (Дочинець 2013:244).

31. **Очі зустрілися** ‘дивитися в очі один одному’: Тепер їх очі зустрілися (Дочинець 2013:243).

32. **Як у материнім лоні** ‘у дуже доброму місці’: «Воно в бочці, як у материнім лоні (Дочинець 2013:248).

33. **Любити, як свою душу** ‘дуже любити’: «Я тебе люблю. Люблю, як свою душу (Дочинець 2013:248).

34. **Шуміти, як у млині** ‘дуже шумно десь’: Від думок у голові старого шуміло, як у млині (Дочинець 2013:248).

35. **Велика, як небо** ‘дуже велика’: «Велика бо, як небо, Твоя ласка, і аж до хмар сягає Твоя вірність» (Дочинець 2013:252).

36. **Аж до хмар** ‘дуже високо’: «Велика бо, як небо, Твоя ласка, і аж до хмар сягає Твоя вірність» (Дочинець 2013:252).

37. **Стояти, як колони храмів** ‘стояти рівно, прямо’: Буки стояли, як колони храмів, підпираючи пречисті шатра небес (Дочинець 2013:253).

38. **Виринати, як мана** ‘несподівано з’явитися де-небудь’: Вовки виринали, як мана, без найменшого шуму, і темними тінями сунули на залиту місячним сяйвом галяву (Дочинець 2013:254).

39. **Довга, як циганська дорога** ‘довгочасний’: Довгі, як циганська дорога, осінні ночі на зароді не розхолоджували ловецької терплячості (Дочинець 2013:255).

40. **Як злодії з хащі** ‘обережно, тихо’: Як злодії з хащі, висувалися сіроманці й недовірливо підступали до доступної живини (Дочинець 2013:255).

41. **З металом у голосі** ‘сказати щось-небудь з певною холодністю у голосі’: «Поклади на місце», - спокійно повторив старий, але вже з металом у голосі (Дочинець 2013:262).

42. **Сторожити думкою** ‘Постійно думати про щось погане, хвилюватися’: Шибав туди-сюди, а думкою сторожив Ріку, примірявся до Буркуна (Дочинець 2013:301).
43. **Стояти, як розпечене ковадло** ‘міцно стояти’: Скеля стояла, як розпечене ковадло (Дочинець 2013:308).
44. **Тихо, як на дні колодязя** ‘спокійно, негучно, бузшумно’: І стало тихо, як на дні колодязя (Дочинець 2013:308).
45. **Як в’язи по схилах** ‘дуже міцно’: Горяни високі зростом і коренасті, як в’язи по схилах, просторі в плечах, зі склепистими грудинами – це від свіжих, твердих «воздухів» (Дочинець 2013:73).
46. **Як на лузі в першу косовицю** ‘розкішно, заможнo’: А там – ряснота і тіснява барв, як на лузі в першу косовицю (Дочинець 2013:72).
47. **Прокидатися рано, як монах** ‘прокидатися вдосвіта’: Прокидався рано, як монах (Дочинець 2013:81).
48. **Звурдитися, як молодий сир** ‘твердіти, в’язнути’: Волосся сторчма стало й дзвеніло, нігті посиніли, кров, здавалося, звурдилася, як молодий сир (Дочинець 2013:94).
49. **Коротка, як пташиний ніс** ‘дуже короткий, нетривалий’: Липнева ніч коротка, як пташиний ніс (Дочинець 2013:101).
50. **Залізти, як червак у мертву гору** ‘далеко заховатися від усіх’: «Хіба ми не знаємо, брате, що в тиші легше почути Господа? – примирливо мовив Іриней. – І хіба не задля цього мовчання я заліз, як червак, у цю мертву гору?» (Дочинець 2013: 210).
51. **Збитися з копит** ‘зникнути’: «Клапавого. Того перебойці, що замолоду розказують, і до вашої Калини сікався. Гуляв-гуляв, та десь і збився з копит...(Дочинець 2013:171).
52. **Косувати яструбиним оком** ‘уважно дивитися на кого-небудь насторожено, з недовірою’: Хоча, ні був один чолов’яга, що косував яструбиним оком на Йонка (Дочинець 2013:220).
53. **Ловити носом вітерець** ‘уважно, зосереджено ловити запах чого-небудь’: Придивлявся до місяця, прислухався до ранніх птиць, ловив носом вітерець із ближнього звору (Дочинець 2013:79).
54. **Не обзиратися на чужу малину** ‘не задивлятися на чуже’: « У мене своя дорога. То йди собі нею. І не обзирайся на чужу малину.» (Дочинець 2013:28).
55. **Працювати, як у дурноті** ‘важко, напружено працювати, без зупинок’: Працював, як у дурноті (Дочинець 2013:302).
56. **Розумітися, як равлик з мушлею** ‘розуміти одне одного без слів, повне взаємопорозуміння’: Їх очі, зустрівшись, викресували сміх; говорили одне одному дурниці,

та дослухалися не до слів, а до голосу, що ховав якусь значущість, обіцяв щось; руки прагули доторків, а двоє тіл розумілися, як равлик з мушлею (Дочинець 2013:185).

57. **Руки ставали залізом, наливалися обтяжливою втомою** ‘відчувати сильну втому від важкої фізичної праці’: Спочивало залізо, і він спочивав. Руки самі ставали залізом, наливалися обтяжливою втомою (Дочинець 2013:61).

58. **Спотикаючись оком** ‘зупиняти свій погляд на чому-небудь’: Білість підзеленила води Ріки, і старий тепер ішов поглядом по чіткому обрисові річища, спотикаючись оком на зазубринах, вигинах і западинах (Дочинець 2013:266).

59. **Стати мимохіть сторуким** ‘без певного наміру багато зробити, встигнути’: Живучи в горах, стаєш мимохіть сторуким (Дочинець 2013:121).

60. **Цілитися вухом у кожен звук** ‘уважно до всього прислухатися’: Старий цілюся вухом у кожен той звук (Дочинець 2013:311).

61. **Як черваки довбати чорну лаву** ‘старанно, важко працювати докладаючи всіх зусиль’: Люди бояться гробової ями в п’ять ліктів, а що казати про сиру, дику підземну пустош, в якій ми, як черваки, довбаємо чорну лаву! (Дочинець 2013:278)

62. **Відчувати шкірою** ‘бути спостережливим і уважним’: Проте він помилявся, його слухали. Старий відчув це сусідство шкірою (Дочинець 2013:132).

63. **Примірятися до Буркуна** ‘приблизно визначити розмір, обсяг чого-небудь’: Шибав собою туди-сюди, а думкою сторожив Ріку, примірявся до Буркуна (Дочинець 2013:301).

64. **Пуститися твердого берега** ‘розбещуватися, занедбуючи себе, порушувати загальноприйнятні норми моралі, суспільної поведінки; робити що-небудь по-своєму, відповідно до власного бажання, розуміння, уподобання’: А от люди пустіють. Пустилися люди твердого берега (Дочинець 2013:286).

65. **Напнутий, як волосінь із рибою** ‘бути напруженим, як емоційно, так і фізично’: Під кінець читання старий і сам був напнутий, як волосінь із рибою, що не давалася в руки (Дочинець 2013:114).

66. **Очима подаїти** ‘дуже уважно, прискріпливо розглядати кого-, чого-небудь, виявляючи при цьому цікавість, певний інтерес, стежити за ким небудь’: Кусав свій хлібець, а очима подіїв скелю (Дочинець 2013:299).

67. **Мокрий, як хлющ** ‘дуже мокрий, намоклий’: Нарешті, мокрий, як хлющ, задкуючи, аби не спалити обличчя, старий рушив до Буркуна (Дочинець 2013:308).

68. **Золоте серце** ‘означення позитивних якостей людини’: Для одних був суддею і катом, а для інших – золотим серцем, захисником і надією (Дочинець 2013:275).

69. **Заговорювати зуби** ‘розмовами відвертати увагу кого-небудь’: «Ні, я вночі заговорив кулі». – «Овва! А тепер заговорюєш нам зуби» (Дочинець 2013:156).

70. **Перебирати подумки** ‘обдумувати щось, пригадуючи чогось у точній послідовності’: Ступали мовчки, кожен у собі гнітив, перебирав подумки пригоду (Дочинець 2013:259).

71. **У доброму гуморі** ‘бути у піднесеному настрої’: Він був у доброму гуморі і не думав зараз про те, що берег, на якому стояв, має його руками стати ще одною горою (Дочинець 2013:269).

72. **Куслива ціна** ‘що-небудь надто дорого коштує’: Коваль назвав плату, старий аж присвиснув: «Куслива ціна!» (Дочинець 2013:286)

73. **Пеклом метати** ‘ставати дуже розлюченим, роздратованим’: За мною пеклом метав розлючений учитель: «Ви дикун! Чому ви це вчинили? Чи вам шкода від дітей річкової води?» (Дочинець 2013:17).

74. **Голівка ясна, як риб’яче око** ‘дуже розумна людина’: Рябий мордатий хлоп’яга, а на плечі його її голівка, ясна, як риб’яче око (Дочинець 2013:91).

75. **Зачерствіли люди** ‘хто-небудь став нечуйним, байдужим до інших’: Геть зачерствіли люди, якщо вже й святі дари не поважають (Дочинець 2013:247).

76. **Золоті веби ростуть** ‘залишає по собі плоди’: Про Йонка казали: куди не ступить, а за ним золоті верби ростуть (Дочинець 2013:238).

77. **Рукам пів-Верховини кланялося** ‘дуже здібна людина, майстер своєї справи’: Він знав про звучну таїну живиці, бо був небожем блаженної пам’яті Матія, деревного мастака, чийм рукам пів-Верховини кланялося (Дочинець 2013:30).

78. **Кришити грізбу зубами** ‘з гнівом погрожувати кому-небудь вчинити лихо’: Штеньо хижо щось пошіптував і кришив оту грізбу зубами (Дочинець 2013:32).

79. **Золотий фонд** ‘хто-небудь найцінніший’: Знаю, що пропрацювали в нас майже п’ятдесят років. Це щось. Такі, як ви – золотий фонд фірми (Дочинець 2013:108).

80. **Роями ходити** ‘ходити великою кількістю осіб’: І мріяв час його годинник справно, як і той, що на міській ратуші. На ту дивницю роями ходили дивитися люди (Дочинець 2013:142).

81. **Доля обернеться лицем** ‘для кого-небудь складаються сприятливі життєві обставини’: «Чекай, коли скеля розсиплеться на пісок; коли колода згниє; коли доля обернеться лицем (Дочинець 2013: 128).

82. **Жовта, як старий віск** ‘дуже надзвичайно (жовта шкіра)’: Так називали в Аушвіці старожилів, висхлих на тріску, з жовтою, як старий віск, шкірою (Дочинець 2013:223).

83. **Від уха до уха** ‘має два значення: людина, яка народилася із заячою губою і людина, яка не вміє гарно говорити’: Дід Микула казав, що його зять «має губу від уха до уха.» Це по-всякому було правдою (Дочинець 2013:214).

84. **Лисячий носик** ‘хитра людина, яка хоче все знати’: Одотя встромила в торбочку лисячий носик: «Пахне Святвечором, вуйку...» (Дочинець 2013:172).

85. **Добрий, як кусень хліба** ‘дуже добра людина’: «Зате, синку, ти й сам добрий, як кусень хліба» (Дочинець 2013:52).

86. **Голодний до грошей** ‘жадібна людина, якій завжди мало матеріального достатку’: «Не бийся за високим результатом і не будь голодний грошей.» (Дочинець 2013:140).

87. **Гризти собі душу** ‘сильно мучитися, непокоїтися, хвилюватися’: Старий списував це подумки на інше, але від того ще більше гриз собі душу (Дочинець 2013:87).

88. **Згоріти в гарячці** ‘померти від сильного жару, високої температури тіла’: Друга маленькою згоріла в гарячці, ледве встигли похрестити (Дочинець 2013:91).

89. **Утробна спека** ‘сильний внутрішній жар’: А ящик тим часом засипали кукурудзяним зерном – воно витягувало «употребну спеку» (Дочинець 2013:95).

90. **Нестися, як молодий олень** ‘стрімко, нестримно, з великою швидкістю бігти’: Старий нісся крутими грядками, як молодий олень (Дочинець 2013:264).

91. **Сьоме коліно** ‘покоління в родоводі, ступінь спорідненості’: Я ніколи не складав ніяких присяг, бо клятви досягають сьомого коліна (Дочинець 2013:19).

92. **Ніс довгий, як три тижні** ‘дуже довгий’: Сама голова важила як тулуб. І ніс мав довгий, як три тижні (Дочинець 2013:214).

93. **Пісний пісок** ‘не проявляти жодних емоцій на обличчі’: «Чому? Тому, що в тебе пісний пісок, а в нього усміхнений.» (Дочинець 2013:230).

94. **Впасти в силі** ‘сильний спад води в річці’: Ріка впала в силі, безвільно терлася об його нрги шовковими гривками (Дочинець 2013:94).

95. **Бити, як чорт ногами** ‘дуже різко і сильно’: Старий ледве встиг вихопитися мотузкою на узвишшя, як лавина каламути шибнули за ним, закрутилася в заводі, біла хвилями у свіжі краї, як чорт ногами (Дочинець 2013:289).

96. **Їсти банош, як своє вухо** ‘їсти, не звертаючи увагу ні на що’: Він теж сидів відчужено в тому гурті, їв банош, як своє вухо (Дочинець 2013:26).

97. **Сама, як ягничка** ‘тиха, скромна людина, яка мало, що знає у житті’: В борозну і на випаси Гафу не пускали – сама, як ягничка (Дочинець 2013:277).

98. **Палитися лицем, як вишита ружа** ‘сильно зашарітися, вкритися рум’янцем від сором’язливості’: Так, аби вона не чула, бо тітка палилася лицем, як вишита ружа з фарбованих калиною ниток (Дочинець 2013: 280).

99. **З терниною жури в серці** ‘затамовувати у собі душевний біль, сильні переживання’: З терниною жури в серці ще якось ходиш, але це зовсім інше. Невидиме. Те саме, що під водою в Ріки (Дочинець 2013:267).

100. **Кільчилася душа** ‘після великого горя, різних потрясінь оновлювати душу, починати жити спочатку’: Нове дерево росло з праху старого... Так кільчилася тепер його душа, через згарище скрухи пускала вруна (Дочинець 2013:183).

РОЗДІЛ 3.1. Синтаксична роль фразеологізмів

Фразеологізми на відміну від звичайних словосполучень чи речень, не формуються під час мовлення відповідно до усталених семантичних і синтаксичних норм. Натомість, як і слова, фразеологізми лише відтворюються. Існують вільні (звичайні) словосполучення, їх можемо поділити на два члени речення, одна частина завжди синтаксично незалежна, а інша синтаксично залежна (підрядне словосполучення). А також на два чи більше синтаксично незалежних (однорідних, неоднорідних) членів речення, вони будуть виступати сурядним словосполученням. Фразеологічні сполучення слів функціонують як один член речення (ідіоми) або як окреме речення, що ускладнює визначення членів речення. У таких випадках члени речення можна визначати лише з певною умовністю: Чесне діло роби сміло (Нар. творчість). Фразеологізм також може виконувати роль одного з членів речення: будучи ідіомою. [Дудик, 2005, 175]

Наприклад: *Старенький священник, що відспівував померлого, химерно говорив, що «адамові сльози непомітно гублять чоловіцтво», а я стояв із сухими очима.* (Дочинець 2013: 18). – фразеологізм *Адамові сльози* виражений простим підметом.

Як ми вже зазначали, ідіома або ідіоматичне сполучення слів не підлягає семантичному й синтаксичному розподілу. У багатьох випадках таке поєднання близьке за значенням до окремих повнозначних слів: *накивати п'ятами* (втекти), *робити з мухи слона* (перебільшувати), *попасти пальцем в небо* (не вгадати). Ідіоми завжди складаються з двох чи більше слів, адже однослівні ідіоми не існують.

Окрім ідіом, фразеологізми охоплюють менш стійкі фразеологічні одиниці. Це сполучення слів, які зазвичай мають структуру речень. До них відносяться прислів'я, приказки, та крилаті вислови, авторами яких, як правило є письменники, вчені, державні діячі та інші: *Що посієш, те пожнеш* (Нар. творчість); *Перемагати і жити* (П. Тичина). [Дудик, 2005, 282]

Семантико-граматична структура фразеологізмів не повністю відповідає кількісним і якісним характеристикам частин мови: «Семантико-граматичні розряди на фразеологічному рівні – це сукупність гомогенних фразем, об'єднаних однотипними взаємодіючими смисловими елементами різних структурних рівнів» [Алефіренко 1987, 46]. Розрізняють такі групи фразеологізмів, як: субстантивні, ад'єктивні, дієслівні, адвербіальні та інтер'єктивні.

Фразеологізми, які виконують роль присудка є найпоширенішими. Ця характеристика зумовлена конотативними семами, які присутні в структурі фразеологічних одиниць. Такі елементи слід вважати в більшості випадків основними, оскільки вони визначають

спрямованість фразеологічної одиниці на атрибутивний зміст у широкому сенсі. [Вихованець, Городенська, Русанівський, 1983, 125].

Оскільки предикатна функція є найпоширенішою, також стосується як субстантивних, так і ад'єктивних фразем, у цьому випадку їхня позиція порівнюється з іменною частиною відповідного складеного присудка: *Вони – як дріжджі для тіста, без яких не буде доброго хліба* (Дочинець 2013: 237). – фразеологізм як дріжджі для тіста виражений складеним іменним присудком.

Функції другорядних членів речення не суперечать семантичні універсалії ознаковості, оскільки в семантичному аспекті ці компоненти виконують роль вторинних предикатів. Детермінація означального та обставинного характеру виникає внаслідок різноманітних перетворень вихідних простих речень і перерозподілу синтаксичних залежностей між їх компонентами. У таких елементах предикатність має ослаблений характер, а ознаковість виступає як додаткова властивість предметів, осіб та реалій. Обставинна синтаксична функція є природною для адвербіальних фразеологізмів: *Зоддалік від курної дороги, від липких очей людських, під кучматим наростом скелі, оторочена поясом Ріки, мрійно лежала їх родова царина.* (Дочинець 2013: 15). – фразеологізм від липких очей виражений обставиною місця.

Транспортизація в означальній синтаксемі характерна для ад'єктивних та субстантивних фразеологізмів. Ці означення можуть бути узгодженими, неузгодженими та прикладковими:

Рябий мордатий хлоп'яга, а на плечі його її голівка, ясна, як риб'яче око (Дочинець 2013: 91). – фразеологізм голівка ясна, як риб'яче око виражений неузгодженим означенням, яке виражене порівняльним зворотом.

Довгі, як циганська дорога, осінні ночі на зароді не розхолоджували ловецької терплячості (Дочинець 2013: 255). – фразеологізм довга, як циганська дорога виражений неузгодженим означенням, яке виражене порівняльним зворотом.

Субстантивні фразеологізми можуть бути підметом або додатком: *Одотя встромила в торбочку лисячий носик: «Пахне Святвечором, вуйку...»* (Дочинець 2013: 172). – фразеологізм лисячий носик виступає прямим додатком.

Проте в українській мові існує відносно небагато таких фразеологізмів. У ролі підмета зазвичай виступають такі фразеологічні одиниці, які мають семантику особи чи явища [Розгон, 1999, 9]: *Якщо старі заглиблені в молитву, то в молоді кислиці на умі.* (Дочинець 2013: 74). – фразеологізм кислиці на умі виражений простим підметом.

Наведемо приклади фразеологізмів із твору Мирослава Дочинця «Горянин. Води Господніх русел»:

1. **Як у Бога під пахвою** ‘знаходитись у безпечному місці’: Як у Бога під пахвою лежала (Дочинець 2013: 15). – фразеологізм *як у Бога під пахвою* виражений обставиною способу дії.

2. **Адамові сльози** ‘горілчані напої’: Старенький священник, що відспівував померлого, химерно говорив, що «адамові сльози непомітно гублять чоловіцтво», а я стояв із сухими очима. (Дочинець 2013: 18). – фразеологізм *Адамові сльози* виражений простим підметом.

3. **Одним махом** ‘дуже швидко, поспішаючи, за один раз’: Щоб одним махом позбутися і мене, і спорожнілої хижі, і нашоїпривільної тверді, на яку ти чомусь замірилася у своїй жадібній силі. (Дочинець 2013: 19). – фразеологізм *одним махом* виражений обставиною способу дії.

4. **Довга, як собача пісня** ‘те, що вимагає багато часу для завершення’: Зате робота ця пекельна і довга, як собача пісня (Дочинець 2013: 54). – фразеологізм *довга, як собача пісня* виражений неузгодженим означенням.

5. **Прикусити язик** ‘мовчати, замовкнути’: Та нараз прикусив язик, бо Тимко сіканув його очима, як шомполами. (Дочинець 2013: 68). – фразеологізм *прикусити язик* виражений простим дієслівним присудком.

6. **Як шнурок і дучка** ‘гармонійно, на одній хвилі’: Як шнурок і дучка, як палець і ніготь вони жили і дихали водно. (Дочинець 2013: 71). – фразеологізм *як шнурок і дучка* виражений обставиною способу дії.

7. **Як палець і ніготь** ‘гармонійно’: Як шнурок і дучка, як палець і ніготь вони жили і дихали водно. (Дочинець 2013: 71). – фразеологізм *як палець і ніготь* виражений обставиною способу дії.

8. **Кислиці на умі** ‘скаржитися, плакати, піддаватися відчаю’: Якщо старі заглиблені в молитву, то в молоді кислиці на умі. (Дочинець 2013: 74). – фразеологізм *кислиці на умі* виражений простим підметом.

9. **Скласти на ноги** ‘створювати метушню’: Не треба все на ноги розмислу скласти. (Дочинець 2013: 78). – фразеологізм *скласти на ноги* виражений складеним дієслівним присудком.

10. **Вчепиться до одної сорочки, як чорт до душі** ‘не відступати від чого-небудь’: Ще й бурчала: «Вчепиться до одної сорочки, як чорт до душі» (Дочинець 2013: 90). — фразеологізм *вчепиться до одної сорочки, як чорт до душі* виражений прямим додатком.

11. **Чекати на когось, як на чудесні дари** ‘дуже сильно чекати на когось або на щось, покладати великі надії’: Ті чекали на них, як на чудесні дари. (Дочинець 2013: 281). – фразеологізм *чекати на когось, як на чудесні дари* виражений відокремленою обставиною.

12. **Як ри́б'яче око** ‘мале́нький’: Рябий, мордатий хлоп'яга, а на плечі його голівка, ясна, як ри́б'яче око. (Дочинець 2013: 91). – фразеологізм *як ри́б'яче око* виражений неузгодженим означенням.

13. **Виту́рити, як пса блудного** ‘дуже грубо, з лайкою вигнати кого-небудь’: Коли мене справедливо відлучила від себе Калина, як пса блудного витурила – було за що! (Дочинець 2013: 99). – фразеологізм *виту́рити, як пса блудного* виражений відокремленою обставиною.

14. **Як ри́ба з водою** ‘нерозлучний’: «Ми з бідою, як ри́ба з водою.» (Дочинець 2013: 107). – фразеологізм *як ри́ба з водою* виражений складеним іменним присудком.

15. **Спрова́дити очима** ‘пильно дивитися на когось’: Старий спровадив очима вуглий чорний силует, що розтанув у просвітах чагарів (Дочинець 2013: 112). – фразеологізм *спрова́дити очима* виражений простим дієслівним присудком.

16. **Перело́мити втому** ‘боротися з втомленістю’: Гадав за часину перело́мити втому, а проспав у тлумбі до білого рана (Дочинець 2013: 133). – фразеологізм *перело́мити втому* виражений прямим додатком.

17. **Видо́йти когось** ‘обдурити когось, вирішити якусь справу за допомогою хитрості, використовувати кого-небудь у своїх корисливих цілях’: Весь час, щоб видо́йти хлопа, загадувала якісь диговинки (Дочинець 2013: 141). – фразеологізм *видо́йти когось* виражений обставиною мети.

18. **Оберну́ти у роті слово, як тверду грудку** ‘повторити слово з іншою інтонацією’: «Війна, – обернув той у роті слово, як тверду грудку» (Дочинець 2013: 169). – фразеологізм *оберну́ти у роті слово, як тверду грудку* виражений відокремленою обставиною.(це порівняння)

19. **Рівно горі́ло, як устоя́ний бук** ‘дуже добре горіло’: А тепер рівно горі́ло – як устоя́ний бук... (Дочинець 2013: 187). – фразеологізм *рівно горі́ло, як устоя́ний бук* виражений відокремленою обставиною.

20. **Крила борзо обла́мати** ‘швидко позбавити кого-небудь високих прагнень, поривань, мрій’: Твоє щастя, але поглядай, бо крила борзо обламають (Дочинець 2013: 221). – фразеологізм *крила борзо обла́мати* виражений відокремленою обставиною.

21. **Як латка до старо́ї торби** ‘щось необхідне’: Все інше – чуже, притулене й пришите, як латка до старо́ї торби (Дочинець 2013: 233). – фразеологізм *як латка до старо́ї торби* виражений відокремленою обставиною.

22. **Діла́ння не всихає** ‘не припиняється’: Тоді це діла́ння не всихає, як ріка, що повсякчас підживлюється золотим дощем (Дочинець 2013: 237). – фразеологізм *діла́ння не всихає* виражений простим дієслівним присудком.

23. **Як дріжджі для тіста** 'необхідний': Вони – як дріжджі для тіста, без яких не буде доброго хліба (Дочинець 2013: 237). – фразеологізм *як дріжджі для тіста* виражений складеним іменним присудком.

24. **Оберігати рідних від мороку** 'захищати від кого-, чого-небудь небезпечного': І нікого туди не впускав, наче оберігаючи рідних від мороку, який приніс із собою (Дочинець 2013: 240). – фразеологізм *оберігати рідних від мороку* виражений відокремленою обставиною, яка виражена порівняльним зворотом.

25. **Палити життя, як копійчану свічку** 'не цінувати свого життя': Палив своє життя, як копійчану свічку (Дочинець 2013: 240). – фразеологізм *палити життя, як копійчану свічку* виражений відокремленою обставиною.

26. **Мимрити у хмільній тлумі** 'невиразно говорити': «Я в законі, – мимрив у хмільній тлумі». (Дочинець 2013: 240). – фразеологізм *мимрити у хмільній тлумі* виражений складеним іменним присудком.

27. **Як майський мед** 'прекрасний, корисний': В камені, що просвічувався, як майський мед, серед білих пухирців повітря застрягла мурашка (Дочинець 2013: 240). – фразеологізм *як майський мед* виражений обставиною способу дії, яка виражена порівняльним зворотом.

28. **Від липких очей** 'заздрісних, поганих': Зоддалік від курної дороги, від липких очей людських, під кучматим наростом скелі, оторочена поясом Ріки, мрійно лежала їх родова царина. (Дочинець 2013: 15). – фразеологізм *від липких очей* виражений обставиною місця.

29. **Язык задубів** 'втратити рухливість': Глянув – і язык задубів йому в роті (Дочинець 2013: 243). – фразеологізм *язык задубів* виражений складеним іменним присудком.

30. **Сплити з розуму** 'збожеволіти': Якби хтось чув його, то подумав би, що старий сплив з розуму (Дочинець 2013: 244). – фразеологізм *сплити з розуму* виражений простим дієслівним присудком.

31. **Очі зустрілися** 'дивитися в очі один одному': Тепер їх очі зустрілися (Дочинець 2013: 243). – фразеологізм *очі зустрілися* виражений простим дієслівним присудком.

32. **Як у материнім лоні** 'у дуже доброму місці': «Воно в бочці, як у материнім лоні (Дочинець 2013: 248). – фразеологізм *як у материнім лоні* виражений відокремленою обставиною.

33. **Любити, як свою душу** 'дуже любити': «Я тебе люблю. Люблю, як свою душу (Дочинець 2013: 248). – фразеологізм *любити, як свою душу* виражений відокремленою обставиною.

34. **Шуміти, як у млині** ‘дуже шумно десь’: Від думок у голові старого шуміло, як у млині (Дочинець 2013: 248). – фразеологізм *шуміти, як у млині* виражений відокремленою обставиною.

35. **Велика, як небо** ‘дуже велика’: «Велика бо, як небо, Твоя ласка, і аж до хмар сягає Твоя вірність» (Дочинець 2013: 252). – фразеологізм *велика, як небо* виражений порівняльним зворотом.

36. **Аж до хмар** ‘дуже високо’: «Велика бо, як небо, Твоя ласка, і аж до хмар сягає Твоя вірність» (Дочинець 2013: 252). – фразеологізм *аж до хмар* виражений обставиною міри і ступеня.

37. **Стояти, як колони храмів** ‘стояти рівно, прямо’: Буки стояли, як колони храмів, підпираючи пречисті шатра небес (Дочинець 2013: 253). – фразеологізм *стояти, як колони храмів* виражений відокремленою обставиною.

38. **Виринати, як мана** ‘несподівано з’явитися де-небудь’: Вовки виринали, як мана, без найменшого шуму, і темними тінями сунули на залиту місячним сяйвом галяву (Дочинець 2013: 254). – фразеологізм *виринати, як мана* виражений порівняльним зворотом.

39. **Довга, як циганська дорога** ‘довгочасний’: Довгі, як циганська дорога, осінні ночі на зароді не розхолоджували ловецької терплячості (Дочинець 2013: 255). – фразеологізм *довга, як циганська дорога* виражений порівняльним зворотом.

40. **Як злодії з хащі** ‘обережно, тихо’: Як злодії з хащі, висувалися сіроманці й недовіжливо підступали до доступної живини (Дочинець 2013: 255). – фразеологізм *як злодії з хащі* виражений обставиною способу дії.

41. **З металом у голосі** ‘сказати щось-небудь з певною холодністю у голосі’: «Поклади на місце», – спокійно повторив старий, але вже з металом у голосі (Дочинець 2013: 262). – фразеологізм *з металом у голосі* виражений обставиною способу дії.

42. **Сторожити думкою** ‘Постійно думати про щось погане, хвилюватися’: Шибав туди-сюди, а думкою сторожив Ріку, примірявся до Буркуна (Дочинець 2013: 301). – фразеологізм *сторожити думкою* виражений простим дієслівним присудком.

43. **Стояти, як розпечене ковадло** ‘міцно стояти’: Скеля стояла, як розпечене ковадло (Дочинець 2013: 308). – фразеологізм *стояти, як розпечене ковадло* виражений обставиною способу дії.

44. **Тихо, як на дні колодязя** ‘спокійно, негучно, бузшумно’: І стало тихо, як на дні колодязя (Дочинець 2013: 308). – фразеологізм *тихо, як на дні колодязя* виражений відокремленою обставиною.

45. **Як в'язи по схилах** ‘дуже міцно’: Горяни високі зростом і коренасті, як в'язи по схилах, просторі в плечах, зі склепистими грудинами – це від свіжих, твердих «воздухів» (Дочинець 2013: 73). – фразеологізм *як в'язи по схилах* виражений відокремленою обставиною.

46. **Як на лузі в першу косовицю** ‘розкішно, заможно’: А там – ряснота і тіснява барв, як на лузі в першу косовицю (Дочинець 2013: 72). – фразеологізм *як на лузі в першу косовицю* виражений відокремленою обставиною.

47. **Прокидатися рано, як монах** ‘прокидатися вдосвіта’: Прокидався рано, як монах (Дочинець 2013: 81). – фразеологізм *прокидатися рано, як монах* виражений відокремленою обставиною.

48. **Звурдитися, як молодий сир** ‘твердіти, в'язнути’: Волосся сторчма стало й дзвеніло, нігті посиніли, кров, здавалося, звурдилася, як молодий сир (Дочинець 2013: 94). – фразеологізм *звурдитися, як молодий сир* виражений відокремленою обставиною.

49. **Коротка, як пташиний ніс** ‘дуже короткий, нетривалий’: Липнева ніч коротка, як пташиний ніс (Дочинець 2013: 101). – фразеологізм *коротка, пташиний ніс* виражений відокремленою обставиною.

50. **Залізти, як червак у мертву гору** ‘далеко заховатися від усіх’: «Хіба ми не знаємо, брате, що в тиші легше почути Господа? – примирливо мовив Іриней. – І хіба не задля цього мовчання я заліз, як червак, у цю мертву гору?» (Дочинець 2013: 210). – фразеологізм *залізти, як червак у мертву гору* виражений відокремленою обставиною способу дії.

51. **Збитися з копит** ‘зникнути’: «Клапавого. Того перебойці, що замолоду розказують, і до вашої Калини сікався. Гуляв-гуляв, та десь і збився з копит...» (Дочинець 2013: 171). – фразеологізм *збитися з копит* виражений простим дієслівним присудком.

52. **Косувати яструбиним оком** ‘уважно дивитися на кого-небудь насторожено, з недовірою’: Хоча, ні, був один чолов'яга, що косував яструбиним оком на Йонка (Дочинець 2013: 220). – фразеологізм *косувати яструбиним оком* виступає частиною складного речення, а саме означальною підрядною частиною.

53. **Ловити носом вітерець** ‘уважно, зосереджено ловити запах чого-небудь’: Придивлявся до місяця, прислухався до ранніх птиць, ловив носом вітерець із ближнього звору (Дочинець 2013: 79). – фразеологізм *ловити носом вітерець* виражений складним іменним присудком.

54. **Не обзиратися на чужу малину** ‘не задивлятися на чуже’: « У мене своя дорога. То йди собі нею. І не обзирайся на чужу малину.» (Дочинець 2013: 28). – фразеологізм *не обзиратися на чужу малину* виражений простим дієслівним присудком.

55. **Працювати, як у дурноті** ‘важко, напружено працювати, без зупинок’: Працював, як у дурноті (Дочинець 2013: 302). – фразеологізм *працювати, як у дурноті* виражений відокремленою обставиною.

56. **Розумітися, як равлик з мушлею** ‘розуміти одне одного без слів, повне взаємопорозуміння’: Їх очі, зустрівшись, викресували сміх; говорили одне одному дурниці, та дослухалися не до слів, а до голосу, що ховав якусь значущість, обіцяв щось; руки прагнули доторків, а двоє тіл розумілися, як равлик з мушлею (Дочинець 2013: 185). – фразеологізм *розумітися, як равлик з мушлею* виражений відокремленою обставиною.

57. **Руки ставали залізом, наливалися обтяжливою втомою** ‘відчувати сильну втому від важкої фізичної праці’: Спочивало залізо, і він спочивав. Руки самі ставали залізом, наливалися обтяжливою втомою (Дочинець 2013: 61). – фразеологізм *руки ставали залізом, наливалися обтяжливою втомою* виражений складеним іменним присудком.

58. **Спотикаючись оком** ‘зупиняти свій погляд на чому-небудь’: Білість підзеленила води Ріки, і старий тепер ішов поглядом по чіткому обрисі річища, спотикаючись оком на зазубринах, вигинах і западинах (Дочинець 2013: 266). – фразеологізм *спотикаючись оком* виражений відокремленою обставиною, яка виражена дієприслівниковим зворотом.

59. **Стати мимохіть сторуки** ‘без певного наміру багато зробити, встигнути’: Живучи в горах, стаєш мимохіть сторуки (Дочинець 2013: 121). – фразеологізм *стати мимохіть сторуки* виражений простим дієслівним присудком.

60. **Цілитися вухом у кожен звук** ‘уважно до всього прислухатися’: Старий цілився вухом у кожен той звук (Дочинець 2013: 311). – фразеологізм *цілитися вухом у кожен звук* виражений простим дієслівним присудком.

61. **Як черваки довбати чорну лаву** ‘старанно, важко працювати докладаючи всіх зусиль’: Люди бояться гробової ями в п’ять ліктів, а що казати про сиру, дику підземну пустош, в якій ми, як черваки, довбаємо чорну лаву! (Дочинець 2013: 278). – фразеологізм *як черваки довбати чорну лаву* виражений відокремленою обставиною, яка виражена порівняльним зворотом.

62. **Відчувати шкірою** ‘бути спостережливим і уважним’: Проте він помилявся, його слухали. Старий відчув це сусідство шкірою (Дочинець 2013: 132). – фразеологізм *відчувати шкірою* виражений складеним іменним присудком.

63. **Примірятися до Буркуна** ‘приблизно визначити розмір, обсяг чого-небудь’: Шибав собою туди-сюди, а думкою сторожив Ріку, примірявся до Буркуна (Дочинець 2013: 301). – фразеологізм *примірятися до Буркуна* виражений складеним іменним присудком.

64. **Пуститися твердого берега** ‘розбещуватися, занедбуючи себе, порушувати загальноприйнятні норми моралі, суспільної поведінки; робити що-небудь по-своєму,

відповідно до власного бажання, розуміння, уподобання': А от люди пустіють. Пустилися люди твердого берега (Дочинець 2013: 286). – фразеологізм *пуститися твердого берега* виражений простим дієслівним присудком.

65. **Напнутий, як волосінь із рибою** 'бути напруженим, як емоційно, так і фізично': Під кінець читання старий і сам був напнутий, як волосінь із рибою, що не давалася в руки (Дочинець 2013: 114). – фразеологізм *напнутий, як волосінь із рибою* виражений відокремленою обставиною, яка виражена порівняльним зворотом.

66. **Очима поїдати** 'дуже уважно, прискріпливо розглядати кого-, чого-небудь, виявляючи при цьому цікавість, певний інтерес, стежити за ким-небудь': Кусав свій хлібець, а очима подіїв скелю (Дочинець 2013: 299). – фразеологізм *очима поїдати* виражений простим дієслівним присудком.

67. **Мокрий, як хлющ** 'дуже мокрий, намоклий': Нарешті, мокрий, як хлющ, задкуючи, аби не спалити обличчя, старий рушив до Буркуна (Дочинець 2013: 308). – фразеологізм *мокрий, як хлющ* виражений відокремленою обставиною.

68. **Золоте серце** 'означення позитивних якостей людини': Для одних був суддею і катом, а для інших – золотим серцем, захисником і надією (Дочинець 2013: 275). – фразеологізм *золоте серце* виражений складеним іменним присудком.

69. **Заговорювати зуби** 'розмовами відвертати увагу від кого-небудь': «Ні, я вночі заговорив кулі». – «Овва! А тепер заговорюєш нам зуби» (Дочинець 2013: 156). – фразеологізм *заговорювати зуби* виражений складеним іменним присудком.

70. **Перебирати подумки** 'обдумувати щось, пригадуючи чогось у точній послідовності': Ступали мовчки, кожен у собі гнітив, перебирав подумки пригоду (Дочинець 2013: 259). – фразеологізм *перебирати подумки* виражений простим дієслівним присудком.

71. **У доброму гуморі** 'бути у піднесеному настрої': Він був у доброму гуморі і не думав зараз про те, що берег, на якому стояв, має його руками стати ще одною горою (Дочинець 2013: 269). – фразеологізм *у доброму гуморі* виражений складеним іменним присудком.

72. **Куслива ціна** 'що-небудь надто дорого коштує': Коваль назвав плату, старий аж присвиснув: «Куслива ціна!» (Дочинець 2013: 286) – фразеологізм *куслива ціна* виражений складеним іменним присудком.

73. **Пеклом метати** 'ставати дуже розлюченим, роздратованим': За мною пеклом метав розлючений учитель: «Ви дикун! Чому ви це вчинили? Чи вам шкода від дітей річкової води?» (Дочинець 2013: 17). – фразеологізм *пеклом метати* виражений складеним іменним присудком.

74. **Голівка ясна, як риб'яче око** ‘дуже розумна людина’: Рябий мордатий хлоп'яга, а на плечі його її голівка, ясна, як риб'яче око (Дочинець 2013: 91). – фразеологізм *голівка ясна, як риб'яче око* виражений неузгодженим означенням, яке виражене порівняльним зворотом.

75. **Зачерствіли люди** ‘хто-небудь став нечуйним, байдужим до інших’: Геть зачерствіли люди, якщо вже й святі дари не поважають (Дочинець 2013: 247). – фразеологізм *зачерствіли люди* виражений простим підметом.

76. **Золоті веби ростуть** ‘залишає по собі плоди’: Про Йонка казали: куди не ступить, а за ним золоті верби ростуть (Дочинець 2013: 238). – фразеологізм *золоті верби ростуть* виражений складеним іменним присудком.

77. **Рукам пів-Верховини кланялося** ‘дуже здібна людина, майстер своєї справи’: Він знав про звучну таїну живиці, бо був небожем блаженної пам'яті Матія, деревного мастака, чийм рукам пів-Верховини кланялося (Дочинець 2013: 30). – фразеологізм *рукам пів-Верховини кланялося* виступає метонімією – пів-Верховини – підмет, кланялося – присудок.

78. **Кришити грізьбу зубами** ‘з гнівом погрожувати кому-небудь вчинити лихо’: Штеньо хижо щось пошіптував і кришив оту грізьбу зубами (Дочинець 2013: 32). – фразеологізм *кришити грізьбу зубами* виражений простим дієслівним присудком.

79. **Золотий фонд** ‘хто-небудь найцінніший’: Знаю, що пропрацювали в нас майже п'ятдесят років. Це щось. Такі, як ви – золотий фонд фірми (Дочинець 2013: 108). – фразеологізм *золотий фонд* виражений складеним іменним присудком.

80. **Роями ходити** ‘ходити великою кількістю осіб’: І мріяв час його годинник справно, як і той, що на міській ратуші. На ту дивницю роями ходили дивитися люди (Дочинець 2013: 142). – фразеологізм *роями ходити* виражений обставиною.

81. **Доля обернеться лицем** ‘для кого-небудь складаються сприятливі життєві обставини’: «Чекай, коли скеля розсиплеться на пісок; коли колода згниє; коли доля обернеться лицем (Дочинець 2013: 128). – фразеологізм *доля обернеться лицем* виражений складеним іменним присудком.

82. **Тремтіти, як щиглик у сильці** ‘сильно тремтіти від страху або від холоду’: Я тремтів, як щиглик у сильці (Дочинець 2013: 206). – фразеологізм *тремтіти, як щиглик у сильці* виражений відокремленою обставиною.

83. **Від уха до уха** ‘має два значення: людина, яка народилася із заячою губою і людина, яка не вмів гарно говорити’: Дід Микула казав, що його зять «має губу від уха до уха.» Це по-всякому було правдою (Дочинець 2013: 214). – фразеологізм *від уха до уха* виражений складеним іменним присудком.

84. **Лисячий носик** 'хитра людина, яка хоче все знати': Одотя встромила в торбочку лисячий носик: «Пахне Святвечором, вуйку...» (Дочинець 2013: 172). – фразеологізм *лисячий носик* виступає прямим додатком.

85. **Добрий, як кусень хліба** 'дуже добра людина': «Зате, синку, ти й сам добрий, як кусень хліба» (Дочинець 2013: 52). – фразеологізм *добрий, як кусень хліба* виражений відокремленим означенням.

86. **Голодний до грошей** 'жадібна людина, якій завжди мало матеріального достатку': «Не бийся за високим результатом і не будь голодний грошей.» (Дочинець 2013: 140). – фразеологізм *голодний до грошей* виражений складеним іменним присудком.

87. **Гризти собі душу** 'сильно мучитися, непокоїтися, хвилюватися': Старий списував це подумки на інше, але від того ще більше гриз собі душу (Дочинець 2013: 87). – фразеологізм *гризти собі душу* виражений простим дієслівним присудком.

88. **Згоріти в гарячці** 'померти від сильного жару, високої температури тіла': Друга маленькою згоріла в гарячці, ледве встигли похрестити (Дочинець 2013: 91). – фразеологізм *згоріти в гарячці* виражений простим дієслівним присудком.

89. **Утробна спека** 'сильний внутрішній жар': А ящик тим часом засипали кукурудзяним зерном – воно витягувало «употребну спеку» (Дочинець 2013: 95). – фразеологізм *утробна спека* виражений прямим додатком.

90. **Нестися, як молодий олень** 'стрімко, нестримно, з великою швидкістю бігти': Старий нісся крутими рядами, як молодий олень (Дочинець 2013: 264). – фразеологізм *нестися, як молодий олень* виражений відокремленою обставиною.

91. **Сьоме коліно** 'покоління в родоводі, ступінь спорідненості': Я ніколи не складав ніяких присяг, бо клятви досягають сьомого коліна (Дочинець 2013: 19). – фразеологізм *сьоме коліно* виражений прямим додатком.

92. **Ніс довгий, як три тижні** 'дуже довгий': Сама голова важила як тулуб. І ніс мав довгий, як три тижні (Дочинець 2013: 214). – фразеологізм *ніс довгий, як три тижні* виражений відокремленим означенням.

93. **Пісний пісок** 'не проявляти жодних емоцій на обличчі': «Чому? Тому, що в тебе пісний пісок, а в нього усміхнений.» (Дочинець 2013: 230). – фразеологізм *пісний пісок* виражений складеним іменним присудком.

94. **Впасти в силі** 'сильний спад води в річці': Ріка впала в силі, безвільно терлася об його ноги шовковими гривками (Дочинець 2013: 94). – фразеологізм *впасти в силі* виражений складеним іменним присудком.

95. **Бити, як чорт ногами** 'дуже різко і сильно': Старий ледве встиг вихопитися мотузкою на узвишшя, як лавина каламути шибнули за ним, закрутилася в заводі, біла

хвилями у свіжі краї, як чорт ноговицями (Дочинець 2013: 289). – фразеологізм *бити, як чорт ноговицями* виражений відокремленою обставиною.

96. **Їсти банош, як своє вухо** ‘їсти, не звертаючи увагу ні на що’: Він теж сидів відчужено в тому гурті, їв банош, як своє вухо (Дочинець 2013: 26). – фразеологізм *їсти банош, як своє вухо* виражений відокремленою обставиною.

97. **Сама, як ягничка** ‘тиха, скромна людина, яка мало, що знає у житті’: В борозну і на випаси Гафу не пускали – сама, як ягничка (Дочинець 2013: 277). – фразеологізм *сама, як ягничка* виражений відокремленим означенням.

98. **Палитися лицем, як вишита ружа** ‘сильно зашарітися, вкритися рум’янцем від сором’язливості’: Так, аби вона не чула, бо тітка палилася лицем, як вишита ружа з фарбованих калиною ниток (Дочинець 2013: 280). – фразеологізм *палитися лицем, як вишита ружа* виражений складеним іменним присудком..

99. **З терниною жури в серці** ‘затамовувати у собі душевний біль, сильні переживання’: З терниною жури в серці ще якось ходиш, але це зовсім інше. Невидиме. Те саме, що під водою в Ріки (Дочинець 2013: 267). – фразеологізм з *терниною жури в серці* виражений обставиною способу дії.

100. **Кільчилася душа** ‘після великого горя, різних потрясінь оновлювати душу, починати жити спочатку’: Нове дерево росло з праху старого... Так кільчилася тепер його душа, через згарище скрухи пускала вруна (Дочинець 2013: 183). – фразеологізм *кільчилася душа* виражений підметом – душа та присудком – кільчилася.

ВИСНОВКИ

Тема нашої роботи «Синтаксична роль фразеологізмів у творі Мирослава Дочинця «Горянин. Води Господніх русел»».

Мирослав Дочинець – відомий закарпатський письменник-сучасник. Читачі захоплюються його творами, мова яких є доступною, зрозумілою. Автор вживає закарпатські діалектизми, регіоналізми, що надають особливого закарпатського колориту. У роботі опрацьовано вживання фразеологізмів у творі «Горянин. Води Господніх русел» Мирослава Дочинця.

У першому розділі подано визначення терміна «фразеологізм», представлено класифікацію фразеологізмів за різними рівнями, названо типи фразеологізмів, перераховано джерела їх поповнення.

Другий розділ присвячений характеристиці мовостилю Мирослава Дочинця, наведено приклади стилістично маркованої лексики. Подано визначення понять «архаїзм» та «історизм», наведено приклади з аналізованого твору.

У третьому розділі представлено більше ста фразеологізмів, які вжито автором у романі. Подано значення кожного фразеологізму, вказано його синтаксичну роль в реченні. У процесі дослідження виявлено, що фразеологізми можуть виступати як головними, так і другорядними членами речення.

Виявлено, що 4 фразеологізми виконують синтаксичну роль підмета, 38 фразеологізмів виконують роль присудка.

Серед другорядних членів речення статистичні дані такі: 5 фразеологізмів виступають додатком, 7 – означенням, 43 фразеологізми виступають у ролі обставини.

На основі виявлених фразеологізмів доцільно укласти фразеологічний словничок з твору «Горянин. Води Господніх русел» Мирослава Дочинця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарова Л. Є., Радомська Л. А. Українська мова за професійним спрямуванням. Вінниця: ВНТУ 2024. 275 с.
2. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / М. Ф. Алефіренко. Харків: Вища школа, 1987. 136 с.
3. Арешенков Ю. О. Стилїстика української мови: конспект лекцій та плани занять: навч.-метод. посіб. / Ю. О. Арешенков. 3-тє вид. Кривий Рїг: КДПУ, 2007. 46 с.
4. Берегсасї А.Ф., Чонка Т.С. Гуманїстичний пафос творчостї Мирослава Дочинця (за романом «Мафтей. книга написана сухим пером»), // Науковий вїсник Мїжнародного гуманїтарного унїверситету. Сер.: Фїлологїя. 2024 С.139-142.
5. Бїлодїд І. К. Сучасна українська лїтературна мова. Лексика і фразеологїя. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебнї АН УРСР; за заг. ред. І. К. Бїлодїда. Київ: Наук. думка, 1973. 438 с.
6. Бойко Н. І. Лексичнї експресиви як стилетвірнї компоненти художнього тексту. Науковий часопис Національного педагогїчного унїверситету іменї М. П. Драгоманова. Серїя 10. Проблеми граматики і лексикологїї української мови: зб. наук. праць. Київ : НПУ іменї М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 11. С. 7-10.
7. Бузько С. А. Поняття стилїстичної марковностї мовних одиниць (Загальнотеоретичний аспект)// Фїлологїчні студїї. – Вип.17 2018. С.110-124.
8. Васьків М. Наративнї особливостї «Криничара» М. Дочинця: повчання через розповїдь. URL: 2025.http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuufilol_2013_1_7 – дата звернення 13.02.2025.
9. Венжинович Н. Про концептуальний змїст лексичних і фразеологїчних одиниць. Вїсник Запорїзького державного унїверситету. Фїлологїчні науки. Запорїжжя, 2006. №2. С. 43-48.
10. Венжинович Н. Фразеологїзми української мови на позначення дїй, вчинків, поведїнки людини (на матерїалї прози закарпатськоугорського письменника Мирослава Дочинця) Studia Slavica Hung. 65 (2020): 393–409 DOI: 10.1556/060.2020.00031
11. Венжинович Н. Утілення євангельської мудростї у фразеологїчних виразах української та російської мов [Текст]. Науковий вїсник Ужгородського унїверситету: Серїя: Фїлологїя. Соцїальнї комунїкацїї. Ред. кол.: Ю.М. Бїдзїля

- (голова), В.В. Барчан, Н.П. Бедзір та ін. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. Вип. 25. С. 40-44.
12. Вихованець І.Р., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Семантико-синтаксична структура речення. Київ, 1983. С. 165-166.
13. Власенко Л.В., Тригуб І.П. Фразеологічні одиниці та їх класифікація // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія. 2019. № 39 том 3. С.10-13.
14. Власенко Л.В., Тригуб І.П. Фразеологічні одиниці та їх класифікація // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія. 2019. № 39 том 3. С.10-13.
15. ВТС = Великий тлумачний словник. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1715 с.
16. Гаврош О. Інтерв'ю. Василь Німчук: «Мову творить народ, а не політики». Професор Василь Німчук у спогадах сучасників. Ужгород: Карпати, 2018. С. 162-174.
17. Гриценко П. Ю. Діалектизм. Українська мова: енциклопедія. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 146-147.
18. Домчук М. П. Художнє осмислення типу українця в прозі Мирослава Дочинця. Дипломна робота. Суми: [б. в.], 2014. 76 с.
19. Дочинець Мирослав Матфей. Книга, написана сухим пером. Карпатська вежа, 2016. 350 с.
20. Дочинець М. Світильник слова / Мирослав Дочинець. Мукачево: Карпат. вежа, 2013. 212 с.
21. Дочинець М. Синій зошит. Аркуші днів світлящих. Мукачево: Карпатська вежа 2015. с. 144
22. Дудик П.С. Стилїстика української мови. Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
23. [Мирослав Дочинець Синій зошит. 10 афоризмів карпатського Сократа](#) – дата звернення 27 січня 2025.
24. Зубрицька М.І. Лексико-семантичні особливості бойківських говірок у художньому дискурсі Івана Франка/ Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2016. Вип. 38. С.101–107.
25. Іщенко О. А., 2020. Проза Мирослава Дочинця: проблематика і поетика. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття

- наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2020.
- https://chtyvo.org.ua/authors/Ischenko_Olena/Proza_Myroslava_Dochyntsia_problematyka_i_poetyka/ дата звернення 4. 02. 2025.
26. Козак С. Мирослав Дочинець У творчості мене цікавить не правда історії, а правда серця. Літературна Україна. 2013. 5 груд. № 47. С. 10–11.
 27. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ: Академія, 2000. 368 с.
 28. Лавер О. Національне і регіональне у літературно-художній антропонімії (на матеріалі творів Дмитра Кишелі). // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). Випуск 21. Археологія й ономастика / Відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород, 2016. С. 231-236.
 29. Мацько Л., Сидоренко О. Українська мова: посібник для старшокласників і абітурієнтів. Київ: Либідь, 1996. 428 с.
 30. Микитюк О. Діалектизми як засіб увиразнення текстів Мирослава Дочинця. Лінгвостилістичні студії. 2015. Вип. 2. С. 85-90.
 31. Мирослав Дочинець – прозаїк, філософ, публіцист [Електронний ресурс]: <http://miroslav-dochinets.com/?tmpl=unsupported>
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/49109/1/12Venzhynovych.pdf> дата звернення 21. 02. 2025.
 - Мова художньої літератури (Поетична мова) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukr-lit.com/mova-xudozhnoyi-literaturi-poetichna-mova/>) дата звернення 5. 03. 2025.
 32. Моклиця М. Вступ до літературознавства Навчальний посібник. Луцьк: Волинський університет, 2011. 468 с.
 33. Прадід Ю. Історія української фразеографії Мовознавство 2012. С. 31-39.
 34. Прокопович Л. С. Лексико-семантичні особливості закарпатських говірок у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. Запоріжжя, 2018. № 2. С. 76-82.
 35. Пуряєва Н.В. Василь Васильович Німчук: у напрямку ad fonts. Василь Васильович Німчук: Біобібліографія до 75-річчя / НАН України. Інститут української мови. Упорядники Ю.В. Осінчук, Н.В. Пуряєва. Київ: 2008. С. 3–43.

36. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля. Київ: 2006. 716 с.
37. Скорина Л. «На своєму березі...»: необов'язкові міркування про книгу Мирослава Дочинця «Горянин». URL: bukvoid.com/ua/reviews/books/2013/04/04/083207.html дата звернення 4. 04. 2025.
38. Сорока П. Горянин: руслами господніх вод. Українська літературна газета. 2013. 2 грудня. С.18.
39. Спанатій Л. С. Діалектизми та їх місце в мовному і метамовному дискурсі (на матеріалі роману «Століття Якова» В. Лиса). // Наукові праці. Сер. : Філологія. Мовознавство. Вип. 207. 2013. С. 109-112.
40. Сучасна українська літературна мова: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ та ін. / за ред. С.О. Карамана. Київ: Літера ЛТД. 2011. 560 с.
41. Ужчнеко В. Фразеологічний словник української мови. Львів: ВПК «Глобус», 1998. 224 с.
42. Українська мова: Енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови; редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
43. Ющук І.П. Українська мова: Підручник. 4-те вид. Київ: Либідь, 2008. 640 с.

Rezumé

A szakdolgozatom célja, megvizsgálni, milyen szintaktikai szerepet töltenek be a frazeologizmusok Myroslav Dochinets «Горянин» c. művében. A dolgozat középpontjában a frazeologizmusok nyelvtani funkcióinak elemzése áll, főként, hogy ezek az állandósult szókapcsolatok milyen módon épülnek be a mondat szerkezetbe, és milyen szerepet játszanak a szöveg kohéziójában, jelentésszervezésében és stílusában.

A kutatás során a műben előforduló frazeológiai egységeket összegyűjtöttük, megmagyaráztuk a jelentésüket, majd szintaktikai kategóriák (alany, állítmány, tárgy, határozó, jelző) szerint osztályoztuk.

Az első fejezetben ismertetjük a „frazeologizmus” fogalmát, bemutatjuk a frazeologizmusok különböző szintek szerinti osztályozását, típusait, valamint azok forrásait.

A második fejezetben Myroslav Dochinets nyelvi stílusának a jellemzésével foglalkoztunk. Jellemeztük az író sajátos nyelvhasználatát, ami különlegessé teszi a műveit. Meghatároztuk az „archaizmus” és a „historizmus” fogalmát, példákat mutattunk be az elemzett műből.

A harmadik fejezetben több mint 100 frazeologizmust elemeztünk, amelyeket a szerző annak érdekében használt a regényben, hogy a mű nyelve minél változatosabb legyen, és hatásosabban be tudja mutatni a főhősök életét, a hegylakók szokásait és nyelvi sajátosságait. Minden frazeologizmusnak megmagyaráztuk a jelentését, és meghatároztuk azok szintaktikai szerepét a mondatban.

A kutatás során megállapítottuk, hogy a frazeologizmusok lehetnek a mondat fő vagy mellék tagjai is.

Arra a következtetésre jutottunk, hogy a tanulmányozott mondatokban 4 frazeologizmus tölti be az alany szerepét, 38 frazeologizmus pedig az állítmány szerepét.

A bővítmények közül pedig: frazeologizmus tárgyként, 7 jelzőként és 43 frazeologizmus határozóként szerepel.

Звіт подібності

метадані

Назва організації

Hungarian College of Higher Education Ferenc Rakoczi II Transcarpathian

Заголовок

Комарі Єва

Науковий керівник / Експерт

Автор Наталка Лібак

підрозділ

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

14700

Кількість слів

104937

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Зверніть увагу, що при автопереведенні редакційні зміни могли бути втрачені. Щоб перевірити можливі спроби маніпулювання текстом, подивіться, будь ласка, звіт про подібність вихідного тексту.

Заміна букв	Б	195
Інтервали	A→	0
Мікропробіли	␣	0
Білі знаки	␣	0
Парафрази (SmartMarks)	a	356

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Копір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Копір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	https://typologia.at.ua/index/frazeologichni_odinici_v_romani_miroslava_dochincja_lis_vidnajdennja_zagu_blenikh_slidiv_semantika_os/0-124	72 0.49 %
2	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/49109/1/12Venzhynovych.pdf	59 0.40 %
3	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/49109/1/12Venzhynovych.pdf	54 0.37 %